

BENITO MUSSOLINI

DOKTRINA FAŠIZMA

(1932)

PRILOZI:

Fašistički manifest

Giovanni Gentile: Filozofske osnove fašizma

Ante Pavelić: Fašizam i boljševizam

(Ovaj se članak, čiji je koautor Giovanni Gentile, smatra najpotpunijom artikulacijom Mussolinijevih političkih pogleda. Ovo je jedini potpuni službeni prijevod na internetu za kojega mi znamo, prijevod teksta preuzetoga izravno iz službene publikacije fašističke vlade iz 1935. , Fašizam doktrina i institucije, čiji je autor Benito Mussolini, Ardita Publishers, Rim, stranice 7-42. Ovaj prijevod sadrži sve napomene kao i izvorni tekst)

Kao i svi temeljiti politički koncepti, fašizam je akcija i misao, akcija u kojoj je sadržana doktrina, i doktrina proizlazi iz danoga sustava povijesnih sila u koje je postavljena, i djeluje na njih iznutra (1). Fašizam stoga posjeduje formu koja je u korelaciji sa prostorom i vremenom; ali također posjeduje idealni sadržaj koji ga čini izrazom istine u višim područjima povijesti misli (2). Nema načina za prakticiranje duhovnoga utjecaja na svijet kao što je ljudska volja koja dominira nad voljom drugih, osim ako se ne posjeduje koncept i trenutne i konkretne realnosti u kojoj se ta akcija treba provesti, i stalne i univerzalne realnosti u kojoj se trenutno nalazi i ima svoje biće. Za poznavanje ljudi treba se poznavati čovjeka; i za poznavati čovjeka mora se poznavati realnost i njezine zakone. Ne može postojati koncept Države koja nije u svojoj biti koncept života: filozofija ili intuicija, sustav ideja koji se razvija unutar okvira logike ili koncentriran u viziji ili vjeri, ali uvijek, makar potencijalno, organski koncept svijeta.

Stoga se većina praktičnih izražaja fašizma, kao stranačka organizacija, obrazovni sustav i stega jedino mogu razumjeti kada se gledaju u relaciji sa svojim stavom prema životu. Duhovnim stavom (3) fašizam ne vidi u svijetu samo površne, materijalne aspekte unutar kojih se čovjek pojavljuje kao pojedinac, stojeći sam, orijentiran ka samomu sebi, izložen prirodnim zakonima, koji ga instinktivno tjeraju životu sebičnih trenutnih zadovoljstava; fašizam ne vidi samo pojedinca već i naciju i zemlju; pojedince i generacije međusobno povezane moralnim zakonima, sa zajedničkim tradicijama i misijom koje potiskuju instinkt za životom zatvorenim u krug kratkoga zadovoljstva, izgrađuje viši život, temeljen na dužnosti, život bez granica vremena i prostora u kojemu pojedinac samopožrtvovanjem i odricanjem osobnih interesa može postići to čisto duhovno postojanje u kojemu se i nalazi njegova vrijednost kao čovjeka.

Stoga, ovaj je koncept duhovni i uzdiže se kao opća reakcija stoljeća protiv materijalističkoga pozitivizma XIX stoljeća. Antipozitivistička ali pozitivna; niti skeptička; niti agnostička; niti pesimistička niti tromo optimistička kao što su, generalno govoreći, doktrine (sve negativne) koje stavljaju centar života izvan čovjeka; koncept gdje putem svoje slobodne volje čovjek može i mora ostvariti svoj vlastiti svijet.

Fašizam zahtjeva od čovjeka aktivnost i da se svom snagom uključi u akciju; fašizam zahtjeva od čovjeka potpunu svjesnost o teškoćama koje ga očekuju i spremnost suočiti se sa njima. Fašizam život smatra borbom u kojoj on tjera čovjeka da zasluži za sebe mjesto dostojno njega samoga, prije svega pripremivši se (tjelesno, moralno, intelektualno) za osvajanje toga mjesta. Kao što fašizam to zahtjeva od čovjeka, tako to isto zahtjeva i od nacije i od čovječanstva (4). Sve to podrazumijeva visoku vrijednost kulture u svim oblicima (umjetnost, religija, znanost) (5) i izrazitu važnost obrazovanja. Podrazumijeva se također i ključna vrijednost rada kojim čovjek pokorava prirodu i stvara civilizirani svijet (gospodarski, politički, etički i intelektualni)

Ovaj je pozitivni koncept života očigledno etički. Koncept se tiče cjelokupnoga polja realnosti kao i ljudskih aktivnosti koji njime vladaju. Niti jedna akcija ne izlazi van okvira moralne prosudbe; niti jedna aktivnost ne može biti bez vrijednosti koje moral daje svim stvarima.

Stoga je život, iz fašističkog pogleda, ozbiljan, asketski, i religiozni; sve su njegove manifestacije uravnotežene u svijetu kojega održavaju moralne snage i koje su subjekt duhovnih odgovornosti. Fašisti preziru "lagani" život (6).

Fašistički je koncept života religiozni (7) u kojemu se čovjek promatra u svojem stalnom odnosu sa višim zakonom, obdaren objektivnom voljom koja nadilazi individualno i uzdiže ga k svjesnomu članstvu duhovnoga društva. "Oni koji ne vide ništa osim oportunističkih razmatranja religijske politike fašističkoga režima ne uspijevaju shvatiti kako fašizam nije samo sustav vladavine već i iznad svega sustav misli."

Po fašističkom konceptu povijesti, čovjek je čovjek jedino po vrijednostima duhovnih procesa kojima on doprinosi kao član obitelji, društvene grupe, nacije i u funkciji povijesti kojoj sve nacije daju svoj doprinos. Iz toga proizlazi velika vrijednost tradicije u zapisima, jeziku, običajima, pravilima društvenoga života (8). Čovjek je neentitet izvan povijesti. Stoga je fašizam protivnik svih individualističkih apstrakcija temeljenim na materijalizmu 18. stoljeća; i protivnik svih jakobinskih utopija i inovacija. Fašizam ne vjeruje u mogućnost "sreće" na Zemlji kao što je to koncipirano u ekonomskoj literaturi XVIII stoljeća, i stoga odbacuje teološke misli po kojima će u budućnosti čovječanstvo osigurati konačno rješenje svih teškoća. Ta je misao protivna iskustvu koje nas uči kako je život neprekidna bujica i u procesu evolucije. U politici, fašizam cilja realizmu; u praksi fašizam teži suočavanju sa onim problemima koji su spontani produkt povijesnih uvjeta i koji sami pronalaze ili sugeriraju svoja rješenja (9). Jedino ulaskom u procese realnosti i ovladavanjem nad silama koje djeluju u realnosti, čovjek može djelovati na čovjeka i na prirodu (10).

Antiindividualistički fašistički koncept života stavlja naglasak na važnost Države i prihvaća pojedinca samo do one mjere do koje se interesi pojedinca poklapaju sa interesima Države, koja stoji kao svjesna i univerzalna volja čovjeka kao povijesnoga entiteta (11). Fašistički se koncept protivi klasičnu liberalizmu koji je nastao kao reakcija na apsolutizam, i koji je istrošio svoje povijesne funkcije kada je Država postala izraz svijesti i volje naroda. Liberalizam je odbacio Državu u ime pojedinca; fašizam je potvrdio prava Države izrazivši pravu bit pojedinca (12). Ako je sloboda za čovjeka obilježje živoga čovjeka, a ne obilježje apstraktnih nezalica koje je stvorio individualistički liberalizam, onda se fašizam zalaže za slobodu, i za jedinu slobodu vrijednu posjedovanja - slobodu Države i pojedinca unutar Države (13). Fašistički je koncept Države sveobuhvatni, izvan njega ne mogu postojati ljudske ili duhovne vrijednosti, a još manje imati vrijednost. Tako shvaćeno, fašizam jest totalitaran, i fašistička Država - sinteza i jedinica koja uključuje sve vrijednosti - interpretira, razvija i vlada sveukupnim životom ljudi (14).

Nema pojedinaca niti grupa (političkih stranaka, kulturnih udruženja, ekonomskih unija, socijalnih staleža) izvan Države (15). Fašizam se stoga protivi socijalizmu (koji sjedinjuje staleže u jedinstvenu ekonomsku i etičku realnost) kojemu je jedinstvo unutar Države nepoznato, i koji vidi povijest kao ništa drugo nego borbu između staleža. Fašizam se također protivi trgovinskim unijama kao staleškom oružju. Ali u okviru Države, fašizam prepoznaje stvarne potrebe koje su dovele do uzdizanja socijalizma i trgovinskih unija, i daje im značaj unutar korporativnoga sustava u kojemu Država različite interese koordinira i harmonizira (16).

Grupirani prema nekoliko svojih interesa, pojedinci formiraju staleže; formiraju trgovačke unije kada su organizirani prema nekoliko svojih ekonomskih djelatnosti; ali prvo i najosnovnije oni formiraju Državu, koja nije više samo stvar brojeva pojedinaca koji čine

većinu. Fašizam se stoga protivi takvoj formi demokracije koja izjednačuje naciju sa većinom, smanjujući naciju na razinu najvećih brojeva (17); ali fašizam je najčišći oblik demokracije ako se nacija shvaća, kao što bi se i trebala shvaćati, sa stanovišta kvaliteta prije nego kvantiteta, fašizam je kao ideja najmoćniji jer je najetičniji, najkoherentniji, najistinitiji, izražavajući se u narodu kao svijest i volja nekolicine, ako ne i jedne osobe, i na kraju izražavajući se u svijesti i volji mase, cijele grupe etnički oblikovane prirodnim i povijesnim uvjetima u naciju, napredujući kao jedna svijest i jedna volja duž istoga pravca razvoja i duhovnoga formiranja (18). Niti rasa, niti zemljopisno definirana regija, već narod, povijesno ovjekovječen; mnoštvo ujedinjeno idejom i prožeto voljom za življenjem, voljom za moći, samosviješću, osobnošću (19).

Tako sjedinjena u Državi, ta viša osobnost postaje nacija. Nije nacija to što ostvaruje Državu; kao što to tvrdi zastarjeli naturalistički koncept koji je omogućio temelje za publicitet u korist nacionalnim vladama u XIX stoljeću. Država je to što kreira naciju, darujući snagu volje i time stvarni život narodu koji je postao svjestan svojega moralnog jedinstva.

Pravo nacionalne nezavisnosti ne proizlazi iz literarnoga i idealističkoga oblika samosvijesti; još manje iz više-manje pasivnoga i nesvjesnoga *de facto* stanja, već iz oblika aktivne, samosvjesne, političke volje koja se izražava u akciji i koja je spremna dokazati svoje pravo. Pravo proizlazi, ukratko, iz postojanja, u najmanju ruku *in fieri*, Države. Uistinu, Država, koja je izraz univerzalne etičke volje, kreira pravo na nacionalnu nezavisnost (20).

Nacija, izražena kroz Državu, je živi, etički entitet samo onda dok je progresivna. Neaktivnost znači smrt. Stoga Država nije samo autoritet koji upravlja i dodjeljuje legalni oblik i duhovnu vrijednost volji pojedinca, već je Država i sila koja čini da njena volja bude osjećana i poštivana izvan svojih granica, i na taj način pruža dokaz svojega univerzalnoga karaktera odlučnosti neophodne za ostvarenje svojega razvoja. Ovo implicira organizaciju i ekspanziju, možebitnu ako ne i stvarnu. Stoga se Država izjednačuje sa voljom čovjeka, čiji se razvoj ne može zaustaviti zaprjekama i koja, ostvarujući samoizražavanje, demonstrira svoju vječnost (21).

Fašistička je Država, kao viši i moćniji izraz osobnosti, sila, ali duhovna. Ona obuhvaća sve manifestacije moralnoga i intelektualnoga života čovjeka. Stoga, njene funkcije ne mogu biti ograničene na one koji uvode red i čuvaju mir, kao što je to u liberalnoj doktrini. Država više nije samo mehanički uređaj za definiranje sfere unutar koje pojedinac može propisno uživati svoja navodna prava. Fašistička je Država unutrašnji prihvaćeni standard i pravilo ponašanja, stega osobe u cijelosti; ona širi volju ne manje nego intelekt. Ona je princip koji postaje središnji motiv čovjeku kao članu civiliziranoga društva, ulazeći mu duboko u osobnost; ona živi u srcu ljudi od akcije i od misli, od umjetnosti i ljudi od znanosti: duša duše (22).

Ukratko, fašizam nije samo zakonodavac i osnivač institucija, već i učitelj i promotor duhovnoga života. Fašizam teži preobrazbi ne samo oblika života već i njegovoga sadržaja – čovjeka, njegovoga karaktera, i njegove vjere. Za postizanje toga cilja fašizam uvodi stegu i koristi se autoritetom, ulazeći u dušu i vladajući nespornom vlašću. Stoga je fašizam izabrao za svoj simbol Liktorske fascies, koji su simbol jedinstva, snage i pravde.

POLITIČKA I SOCIJALNA DOKTRINA

Kada sam u daleku ožujku 1919. , kroz članke u *Popolo d'Italia* pozvao u Milano preživjele intervencioniste koji su intervenirali, i koji su me slijedili cijelo vrijeme od osnutka Fašističke revolucionarne akcije u siječnju 1915. , nisam imao na umu nikakav posebni doktrinski program. Jedina doktrina u kojoj sam imao praktično iskustvo je bila socijalistička, do zime 1914. - skoro desetljeće. Moje je iskustvo bilo i kao sljedbenika i kao vođe ali nije to bilo doktrinsko iskustvo. Moja je doktrina u tomu razdoblju bila doktrina akcije. Odora, univerzalno prihvaćena doktrina socijalizma nije postojala do 1905. , kada se revizionistički pokret, na čelu sa Bernsteinom pojavio u Njemačkoj, suprotstavljen formacijama s promjenjivim težnjama ljevičarskoga revolucionarnog pokreta koji nikada u Italiji nije napustio fraziranje, dok je u slučaju ruskoga socijalizma postao uvod u boljševizam.

Reformizam, revolucionizam, centrizam, sam eho ovih termina je mrtav, dok u velikoj rijeci fašizma čovjek može slijediti struje koje su imale svoje izvore u Sorelu, Peguyu, Lagardelleu iz *Movement Socialists*, a u kohortama talijanskih sindikalaca koje su od 1904. do 1914. donijele novu notu u talijansko socijalističko okruženje - koje je prethodno kastrirano i ošamućeno životom u bludu sa Giolittijevom strankom - oglašenu u *Pagine Libere* od Olivettija , *Lupa* od Oranoa, *Divenirs Socials* Enrica Leonea.

Završetkom rata 1919. socijalizam kao doktrina je bio mrtav; nastavio je postojati samo kao nezadovoljstvo, posebice u Italiji gdje mu je jedina prilika bila u poticanju represije protiv onih koji su izgubili rat i koji su trebali biti natjerani platiti za to.

Popolo d'Italia sebe opisuje u podnaslovu kao dnevno glasilo boraca i proizvođača. Riječ proizvođač je već postala izraz mentalnoga trenda. Fašizam nije doktrina prethodno osmišljena za stolom; fašizam je rođen iz potrebe za akcijom, i bio je akcija; fašizam nije stranka već, u prve dvije godine, antistranka i pokret. Ime koje sam dao organizaciji odgovaralo je njezinu karakteru.

Ukoliko bi nekoga zanimalo ponovno pročitati zgužvane listove iz tih dana koji izvješćuju o sastanku na kojemu je talijanski *Fasci di combattimento* osnovan, tu neće pronaći doktrinu već niz smijernica, prognoza, pretpostavki koje su se, oslobođene neizbježne matrice možebitnosti, trebale ostvariti za nekoliko godina u niz doktrinskih propozicija dajući fašizmu pravo političke doktrine koja se razlikuje od svih ostalih, prošlih ili sadašnjih.

"Ako buržoazija - rekao sam tada - vjeruje kako je u nama pronašla svoje gromobrane, vara se. Mi moramo ići u susret narodu... Mi želimo da se radnički stalež prilagodi odgovornostima poslodavatelja kako bi radnici mogli shvatiti da nije jednostavno voditi posao... Borit ćemo se i protiv tehničkoga i protiv duhovnoga nazadnjaštva... Sada kada je ostvarivo preuzimanje vlasti mi ne smijemo biti kukavice. Moramo jurnuti naprijed; ako će sadašnji režim biti smijenjen, mi moramo doći na njegovo mjesto. Pravo preuzimanja vlasti je naše, jer mi smo tjerali zemlju u rat i mi smo ju doveli do pobjede... Postojeći oblici političkoga predstavnštva nas ne mogu zadovoljiti; mi želimo najjače zastupanje nekoliko interesa... Može se primjetiti kako ovaj program vodi korporativizmu (*corporazioni*). Nije važno! Ja se stoga nadam kako će ovaj skup prihvatiti ekonomske zahtjeve unaprijedene nacionalnim sindikalizmom..."

Nije li čudno kako se još od prvih dana, na Piazza San Sepolcro, riječ "korporacija"

(corporazione) izgovarala, riječ koja je, kako se revolucija razvijala, bila izraz za jedno od osnovnih legislativa i socijalnih kreacija režima?

Godine koje su prethodile Maršu na Rim pokrivaju razdoblje tijekom kojega je potreba za akcijom zabranjivala odgodu i pozorne doktrinske elaborate. Borba se vodila u gradovima i selima. Bilo je rasprava ali... postojalo je nešto svetije i važnije... smrt... fašisti su znali kako se umire. Doktrina - elaborirana u potpunosti, podijeljena u poglavlja i članke sa napomenama, je možda nedostajala, ali je bila nadomještena nečim daleko odlučujućim - vjerom. Isto tako, ako bi itko htio oživjeti sjećanje na te dane pomoću knjiga, članaka, rezolucija sa kongresa, velikih i malih govora, on će otkriti, ukoliko zna kako tražiti i selektirati, kako su doktrinski temelji već položeni dok je borba još bjesnila. Zaista, tijekom tih je godina fašistička misao jačala, oplemenila se i napredovala sa svojom organizacijom. Problemi pojedinca i Države; problemi autoriteta i slobode; politički, socijalni, i još više nacionalni problemi su raspravljani; sukob sa liberalnim, demokratskim, socijalističkim, masonskim doktrinama i sa onima *Partito Popolare*, se odvijao u isto vrijeme kada i kaznene ekspedicije. Unatoč tomu, nedostatak formalnoga sustava su iskoristili neiskreni protivnici kao argument za proglašenje fašizma nesposobnim za elaboriranje doktrine u isto ono vrijeme dok se doktrina formulirala - bez obzira na to kako je bilo žestoko, - prvo, kao što je slučaj sa svim novim idejama, u obliku nasilnih dogmatskih negiranja; a onda u više pozitivnim oblicima konstruktivnih teorija, naknadno ugrađenih 1926. , 1927. , i 1928. , u zakone i institucije režima.

Fašizam je sada jasno definiran ne samo kao režim već i kao doktrina. To znači kako je fašizam, isprobavajući svoje ključne sposobnosti na sebi i na drugima, analizirao sa svojega posebnog stajališta i ocijenio po svojim standardima sve probleme koji utječu na materijalne i intelektualne interese koji sada zadaju teške brige svjetskim nacijama, i spreman je obračunati se sa njima svojom vlastitom politikom.

Kao prvo, što se tiče budućega razvoja čovječanstva, i prilično izvan svih sadašnjih političkih razmišljanja, fašizam, generalno govoreći, ne vjeruje u mogućnost ili korisnost vječnoga mira. Fašizam stoga odbacuje pacifizam kao masku za kukavičko i lijeno odricanje u suprotnosti sa samopožrtvovnosti. Rat potiče svu ljudsku energiju do maksimuma i pečatom potvrđuje plemenitost onih ljudi koji imaju hrabrosti suočiti se s njime. Svi su drugi testovi zamjenski, ne mogu staviti čovjeka u situaciju oči u oči sa samim sobom kao što to može situacija kada se bira između života i smrti. Stoga su s fašizmom nespojive sve doktrine koje imaju kao polaznu točku mir po svaku cijenu. Duhu fašizma su jednako strane - čak i onda ako su se pokazale korisnima u susretu sa posebnim političkim situacijama - sve internacionalne ili Ligaške nadgradnje koje se, kao što povijest pokazuje, raspadnu do temelja uvijek kada je srce nacije pokrenuto sentimentalnim, idealističkim ili praktičnim razmišljanjima. Fašizam uvodi ovaj antipacifistički stav u život pojedinca. "Nije me niti malo briga (*me ne frego*) " - ponosni moto borbenih odreda kojega su ranjenici pisali na svoje zavoje, nije samo čin filozofskoga stoicizma, on ukratko izlaže doktrinu koja nije samo politička: to je dokaz borbenoga duha koji prihvaća sve rizike. On nagoviješta novi stil talijanskoga života. Fašist prihvaća i voli život; fašist odbacuje i prezire samoubojstvo kao kukavičluk. Život, kako ga fašist shvaća, znači dužnost, uzvišenost, osvajanje; život mora biti dostojanstven i ispunjen, mora se živjeti za sebe ali iznad svega za druge, i bližnje i daljnje, prošle i buduće.

Populacijska je politika režima posljedica ovih premisa. Fašist voli svojega bližnjega, ali riječ "bližnji" ne znači neki neodređeni i nedohvativi koncept. Ljubav prema bližnjemu ne isključuje potrebitu obrazovnu strogost; još manje isključuje razlikovanje i rangiranje.

Fašizam nema ništa zajedničkoga sa univerzalnom ljubavi; kao član zajednice nacija on gleda druge narode u oči; on je uvijek budan i na oprezu; on prati sve manifestacije ostalih i bilježi sve promijene njihovih interesa; i ne dopušta sebi biti zaveden promjenjivim i prividnim pojavama.

Takav koncept života čini fašizam odlučnom negacijom doktrina čiji je sadržaj tzv. znanstveni i marxistički socijalizam, onih doktrina povijesnoga materijalizma koje objašnjavaju povijest čovječanstva kao borbu između staleža i kao promijene u procesima i instrumentima proizvodnje, isključujući sve ostalo.

Promjene ekonomskoga života - otkrića sirovina, novi tehnički napredak i znanstveni izumi - imaju svoj značaj i to nitko ne osporava; ali reći kako su one dostatne za objašnjenje ljudske povijesti, a pri tomu se isključuju ostali čimbenici, je apsurd. Fašizam sada i zauvijek vjeruje u svetost i junaštvo, tj. u djela na koja niti jedan ekonomski pokretač - udaljeni ili neposredni - nema utjecaja. Porekavši povijesni materijalizam koji ljude vidi samo kao marionete na površini povijesti, koje se pojavljuju i nestaju na vrhovima valova dok se u dubinama nalaze stvarne upravljačke sile koje pokreću i djeluju, fašizam također poriče i nepromjenjivi i nepopravljivi karakter borbe među staležima koji je prirodni rezultat ovoga ekonomskog koncepta povijesti; iznad svega fašizam poriče tvrdnju kako je borba među staležima nadmoćni čimbenik socijalnih preobrazbi. Ovime je zadan udarac socijalizmu u dvije glavne točke njegove doktrine, sve što od njega preostaje jest sentimentalna težnja - stara kao i samo čovječanstvo - prema socijalnim odnosima u kojima će patnje i tuge skromnoga naoda biti ublažene. Ali ovdje fašizam opet odbacuje ekonomsko tumačenje sreće kao nečega do čega se dolazi socijalistički, gotovo automatski, u određenu dijelu ekonomske evolucije kada će svima biti osiguran maksimalni materijalistički komfor. Fašizam poriče materijalistički koncept sreće kao mogućnosti, i ostavlja ga ekonomistima sredine osamnaestoga stoljeća. To znači kako fašizam poriče jednakost: materijalno blagostanje = sreća, koja u ljudima vidi samo životinje sretne kada se hrane i debljaju, i time ih svodi na čisto i jednostavno vegetirajuće postojanje.

Nakon socijalizma, fašizam okreće svoje topništvo na cijeli niz demokratskih ideologija, i odbacuje i njihove premise i njihove praktične primjene i provedbe. Fašizam poriče da brojevi, kao takvi, mogu biti odlučujući čimbenici ljudskoga društva, fašizam poriče pravo brojevima vladati sredstvima periodskih vijećanja; fašizam dokazuje nepopravljivu i plodnu i korisnu nejednakost među ljudima koji ne mogu biti izjednačeni niti kojim mehaničkim niti vanjskim sredstvima kao što je opće pravo glasa. Demokratske se režime može opisati kao režime pod kojima se narod, s vremena na vrijeme, zavarava kako on posjeduje suverenost, dok cijelo vrijeme suverenost boravi kod drugih, ponekada neodgovornih i tajnih sila. Demokracija je režim bez kralja, preplavljen velikim brojem kraljeva koji su ponekada više isključiviji, tiranski i razorniji od pravoga kralja, pa bio on i tiranin. Ovo objašnjava zašto je fašizam - iako je uvjetovan razlozima bio republikanski naklonjen prije 1922. - odbacio taj stav prije Marša na Rim, uvjeren kako oblik vlasti više nije stvar najvećega značaja, i što studije prošlih i sadašnjih monarhija, i prošlih i sadašnjih republika pokazuju kako niti monarhija niti republika ne može biti ocijenjena *sub specie aeternitatis*, već kako je svaka zapravo oblik vlasti koji je izraz političke evolucije, povijesti, tradicije i psihologije određene zemlje.

Fašizam je prerastao dilemu: monarhija ili republika, oko koje su demokratski režimi predugo tratali vrijeme, pripisujući sve nedostatke bivšem i hvaleći drugi režim kao savršeni, dok

naprotiv iskustvo pokazuje kako su neke republike u biti reakcionarne i apsolutističke a neke monarhije prihvaćaju najsmjelije političke i društvene eksperimente.

Renan, koji je imao prefašistička opažanja, u jednoj od svojih filozofskih meditacija: "Razumno razmišljanje i znanost su produkti čovječanstva, ali tražiti razumno razmišljanje izravno u ljudima i za ljude je nemoguće. Za postojanje razumnoga razmišljanja nije bitno da svi budu upoznati sa time; čak i onda kada sve treba biti inicirano, to se ne može postići kroz demokraciju koja je izgleda sudbinski određena voditi uništenju svih marljivih oblika kulture i najviših oblika učenja. Načelo kako društvo postoji samo zbog blagostanja i slobode pojedinca koji ga sačinjavaju, izgleda nije u skladu sa planovima prirode, koju zanimaju samo vrste i koja izgleda kako je spremna žrtvovati pojedinca. Postoji osnovani razlog za strah kako će završna riječ tako shvaćene demokracije (dopustite mi dodati kako ona dopušta i drukčiju interpretaciju) biti oblik društva u kojemu degenerirana masa ne bi imala drugih misli osim onih o uživanju niskih pučkih zadovoljstava."

Fašizam svojim odbacivanjem demokracije odbacuje apsurdnu uobičajenu laž o političkomu egalitarizmu, naviku o kolektivnoj neodgovornosti, mit o sreći i neodređenu napretku. Ali ako bi se demokracija shvatila kao smisao režima u kojemu se mase ne odvođe natrag na margine Države, onda je pisac ovoga teksta već definirao fašizam kao organiziranu, centraliziranu, autoritativnu demokraciju.

Fašizam se u potpunosti i apsolutno protivi doktrinama liberalizma, i u političkomu i u ekonomskomu dijelu. Značaj liberalizma iz XIX stoljeća se ne treba preuveličavati u sadašnje polemичke svrhe, niti bismo mi trebali praviti od jedne od mnogih doktrina koje su nastale u tomu stoljeću religiju za čovječanstvo za sva vremena. Liberalizam je uistinu imao svoj vrhunac samo u periodu od petnaest godina. Pojavio se 1830. kao reakcija na Sveti Savez koji je pokušao natjerati Europu odstupiti dalje od 1789. ; a svoj je vrhunac dosegao 1848. kada je čak i Pio IX bio liberal. Njegov je pad počeo odmah nakon te godine. Ako je 1848. bila godina svjetlosti i poezije, 1849. je bila godina tame i tragedije. Rimsku republiku je ubila sestrinska republika - Francuska. Iste je godine Marx, svojim poznatim komunističkim manifestom, napisao evanđelje socijalizma.

1851. Napoleon III je napravio svoj neliberalni *coup d'etat* i vladao Francuskom do 1870. kada je srušen narodnim ustankom koji je uslijedio nakon jednoga od najvećih vojnih poraza u povijesti. Pobjednik je bio Bismarck koji nikada nije znao ništa o liberalizmu i njegovim prorocima. Značajno je to što je kroz XIX stoljeće religija liberalizma bila u potpunosti nepoznata tako visoko civiliziranu narodu kao što su Nijemci, osim u jedno međuvrijeme opisano kao "smiješni frankfurtski parlament" koje je trajalo samo jednu sezonu. Njemačka je ostvarila svoje nacionalno jedinstvo izvan liberalizma i u opoziciji liberalizmu, doktrini koja je strana njemačkomu temperamentu koji je u biti monarhistički, dok je liberalizam povijesno i logično predsoblje anarhije. Tri etape u stvaranju njemačkoga jedinstva su bila tri rata 1864. , 1866. , i 1870. koje su vodili "liberali" Moltke i Bismarck. Liberalizam je imao malu ulogu i u izgradnji talijanskoga jedinstva kada se uspoređi sa sa doprinosima Mazzinija i Garibaldija koji nisu bili liberali. Ali bez intervencije neliberala Napoleona III mi ne bismo imali Lombardiju, i bez intervencije neliberala Bismarcka kod Sadowe i Sedana vrlo vjerojatno ne bismo imali Veneciju 1866. i 1870. ne bismo ušli u Rim. Godine od 1870. do 1915. pokrivaju razdoblje označeno kao, čak i po mišljenju visokih svećenika nove vjere, sumrak njihove religije, koja je napadnuta dekadencijom u literaturi i aktivizmom u praksi. Aktivizam: to će reći nacionalizam, futurizam, fašizam.

Liberalno je stoljeće, nakon stvaranja nebrojenih gordijskih čvorova, pokušalo presjeći ih mačem svjetskoga rata. Nikada niti jedna religija nije tražila tako okrutnu žrtvu. Jesu li bogovi liberalizma bili žedni krvi?

Liberalizam se sada priprema zatvoriti vrata svojih hramova, koje je napustio narod osjetivši kako će agnosticizam propovijedan u sferi ekonomije i indiferentizam koji je dokazan u sferama politike i morala, odvesti u budućnosti svijet u propast baš kao što su ga odveli i u prošlosti.

Ovo objašnjava zašto su svi današnji politički eksperimenti antiliberalni, i nevjerojatno je smiješno pokušati zbog toga staviti ih izvan okrilja povijesti, kao da je povijest samo za liberalizam i njegove vještace; kao da je liberalizam posljednja riječ civilizacije izvan koje nitko ne može ići.

Međutim, fašistička negacija socijalizma, demokracije, liberalizma, se ne bi trebala interpretirati kao nešto što uključuje u sebi želju za odvođenjem svijeta unatrag na položaje prije 1789. , za koju se često kaže kako je otvorila demo-liberalno stoljeće. Povijest ne putuje unatrag. Fašistička doktrina nije za svojega proroka uzela De Maistrea. Monarhistički apsolutizam je prošlost, također i eklezivni. Mrtve su i odbačene feudalne privilegije i podijele društva na zatvorene kaste koje ne komuniciraju. Fašistički koncept autoritativnosti nema ništa zajedničko niti sa konceptom policijski vođene Države.

Stranka koja "totalitarno" vlada nacijom je novost u povijesti. Ništa nije slično tomu niti se ista može uspoređivati sa time. Iz ruševina liberalnih, socijalističkih i demokratskih doktrina, fašizam izvlači one elemente koji su još uvijek vitalni. Fašizam čuva ono što se može opisati kao "naučene činjenice" povijesti; a odbacuje sve ostalo. To znači kako odbacuje ideje doktrina koje su pogodne svim vremenima i svim narodima. Uzevši da je XIX stoljeće bilo stoljeće socijalizma, liberalizma, demokracije, ne znači kako i XX stoljeće također mora biti stoljeće socijalizma, liberalizma, demokracije. Političke doktrine odlaze a nacije ostaju. Mi slobodno možemo vjerovati kako je ovo stoljeće - stoljeće autoriteta, stoljeće koje teži "desnici", stoljeće fašizma. Ako je XIX stoljeće bilo stoljeće pojedinca (liberalizam podrazumijeva individualizam) mi slobodno možemo vjerovati kako je ovo stoljeće "kolektiva" a stoga i stoljeće Države. Logično je za nove doktrine korištenje još uvijek vitalnih elemenata ostalih doktrina. Niti jedna se doktrina nije rodila potpuno nova i svijetla i dosad neviđena. Niti jedna se doktrina ne može hvalisati apsolutom originalnošću. Uvijek su povezane, makar samo povijesno, sa onima koje su prethodile i onima koje će uslijediti. Stoga je Marxov znanstveni socijalizam povezan sa utopijskim socijalizmom Fouriera, Owena, Saint-Simona; stoga liberalizam XIX stoljeća potječe od prosvjetiteljskih pokreta XVIII stoljeća, a doktrine demokracije od enciklopedista. Cilj svih doktrina jest upravljati aktivnostima ljudi za ostvarenje određenoga cilja; ali ove aktivnosti reagiraju na doktrinu, modificiraju je i prilagođuju prema novim potrebama, ili ju nadmašuju. Odavde pragmatička osobina fašizma, njegova volja za moći, njegova volja za životom, njegov stav prema nasilju, i njegova vrijednost.

Misao vodilja fašističke doktrine jest njezin koncept Države, njezine biti, njezinih funkcija, i njezinih ciljeva. Država je za fašizam apsolutna, pojedinci i grupe su relativni. Pojedinci i grupe su dopustivi samo onda ako dolaze iz Države. Umjesto upravljanja igrom i vođenja materijalnoga i moralnoga napretka društva, liberalna Država ograničava svoje aktivnosti na zapisivanje rezultata. Fašistička Država je uvijek na oprezu i ima svoju vlastitu volju. Iz toga se razloga može opisati kao "etička".

Na prvomu petogodišnjem skupu režima, 1929. , rekao sam: "Fašistička Država nije noćni čuvar, zabrinut samo za osobnu sigurnost građana; niti je organizirana isključivo u svrhu određenoga stupnja materijalnoga prosperiteta i relativno mirnih životnih uvjeta, takvo što bi radio jedan obični upravni odbor. Niti je isključivo politička, odvojena od praktične stvarnosti, držeći se po strani od raznovrsnih aktivnosti građana i nacije. Država, koju je zamislio i ostvario fašizam, jest duhovni i etički entitet koji osigurava političku, sudbenu, i ekonomsku organizaciju nacije, organizaciju koja je po svojem podrijetlu i rastu manifestacija duha. Država jamči unutrašnju i vanjsku sigurnost zemlje, ali također čuva i širi duh naroda, elaboriranoga kroz povijest jezikom, običajima, vjerom. Država nije samo sadašnjost; Država je također i prošlost a iznad svega i budućnost. Nadmašujući kratki život pojedinca, Država sadrži svijest nacije. Oblici u kojima dolazi do izražaja se mijenjaju, ali potreba za njom ostaje. Država uči građane o građanskim pravima, čini ih svjesnima njihove misije, potiče ih prema jedinstvu; njezina pravednost usklađuje njihove različite interese; na buduće naraštaje prenosi pobjede uma u poljima znanosti, umjetnosti, zakona, ljudske solidarnosti; vodi ljude iz primitivnoga plemenskoga života u najviše manifestacije ljudske moći, imperijalnu vladavinu. Država predaje budućim naraštajima sjećanje na one koji su položili svoje živote kako bi osigurali njezinu sigurnost ili sprovodili njezine zakone; Država za budućnost ostavlja primjere i zapise sa imenima zapovjednika koji su povećali njezin teritorij, i genijima koji su ju proslavili. Uvijek kada poštovanje prema Državi opada, i dezintegracijske i centrifugalne sklonosti pojedinaca i grupa prevladaju, nacije srljaju u propast".

Od 1929. ekonomski i politički razvoj su svagdje snažno naglašavali ovu istinu. Važnost Države je u strjelovitu porastu. Tzv. krizne situacije mogu se riješiti jedino akcijom Države i unutar same Države. Gdje je Jules Simons koji je u ranim danima liberalizma tvrdio kako: "Država treba nastojati prikazati se beskorisnom i pripremiti se dati svoju ostavku"? Ili MacCullochs koji je u drugoj polovici prošloga stoljeća navaljivao kako se Država treba ostaviti vladanja nad skoro svime? A tek Englez Bentham koji je mislio kako jedino što industrija traži od vlasti je da ju se ostavi na miru, i Nijemac Humbolt koji je izrazio mišljenje kako je najbolja vlast - lijena vlast? Što bi oni rekli sada o stalnim, neizbježnim, i hitno traženim intervencijama vlasti u posao? Istina je kako je druga generacija ekonomista bila manje nekompromisna od prve, i kako je čak Adam Smith ostavio odškrinuta vrata - koliko god oprezno - za intervenciju vlasti u posao.

Ako liberalizam znači individualizam, onda fašizam znači vlast. Fašistička je Država, međutim, jedinstvena i originalna kreacija. Nije reakcionarna već revolucionarna, iz razloga što priprema unaprijed rješenje određenih univerzalnih problema koji se drugdje pojavljuju, u političkomu polju razdjeljivanje stranaka, uzurpacija vlasti od strane parlamenta, neodgovornost skupova; u ekonomskom polju porast brojnih i važnih funkcija otpuštenih zbog trgovinskih unija i trgovinskih udruženja i njihovih svađa i sporazuma, što utječe i na kapital i na rad; u etičkomu polju osjećanoj potrebi za redom, stegom, poslušnosti prema moralnim diktatima domoljublja.

Fašizam želi snažnu i organsku Državu, utemeljenu na širokim temeljima narodne podrške. Fašistička Država polaže pravo na vlast u ekonomsku polju kao i u ostalim poljima; Država čini da se njena akcija osjeti uzduž i poprijeko cijele zemlje pomoću korporativnih, socijalnih i obrazovnih institucija, i sve političke, ekonomske i duhovne snage nacije, organizirane u odnosne asocijacije, kruže unutar Države. Država temeljena na milijunima pojedinaca koji prepoznaju njezinu vlast, osjećaju njezinu akciju i koji su spremni služiti njezinim ciljevima nije tiranska Država srenjovjekovnih beznačajnih lordova. Ona nema ništa zajedničkoga sa

despotским Državama koje su postojale prije ili nakon 1789. Daleko od uništenja pojedinca, fašistička Država povećava njegove energije, kao što u pukovnji vojnik nije umanjen već je uvećan brojem njegovih suboraca.

Fašistička Država organizira naciju, ali ostavlja pojedincu dovoljno prostora. Ona je ukinula bespotrebne ili štetne slobode ali je sačuvala one slobode koje su bitne. Oko tih stvari pojedinac ne može biti sudac, to može biti samo Država.

Fašistička Država nije ravnodušna prema religijskim pojavama općenito niti je ravnodušna prema Rimo-Katoličanstvu, posebnoj, pozitivnoj religiji Talijana. Država nema teologiju ali ima moralni kodeks. Fašistička Država u religiji vidi jednu od najdubljih duhovnih manifestacija i stoga, ne samo što poštuje religiju, već ju i brani i štiti. Fašistička Država ne pokušava, kao što je to pokušao Robespierre na vrhuncu revolucionarnoga delirija Konvencije, postaviti svojega vlastitoga "boga"; niti uzaludno pokušava, kao što to pokušava boljševizam, izbrisati Boga iz čovječje duše. Fašizam poštuje Boga asketa, svetaca i heroja, i također poštuje Boga kako Ga zamišljaju prostodušna i jednostavna srca ljudi, Boga Kojemu su upućene njihove molitve.

Fašistička Država izražava volju za iskazivanjem moći i zapovijedanjem. Ovdje je rimska tradicija utjelovljena u konceptu snage. Imperijalna moć, kako ju shvaća fašistička doktrina, nije samo teritorijalna, vojna ili komercijalna; ona je također duhovna i etička. Imperijalna nacija, što znači nacija koja izravno ili neizravno predvodi druge, može postojati bez potrebe za osvajanjem jedne jedine četvorne milje teritorija. Fašizam vidi u imperijalističkomu duhu - tj u sklonosti nacija prema proširenju - manifestaciju njihove vitalnosti. U suprotnim sklonostima, koje ograničuju njihove interese samo na domovinu, fašizam vidi simptom dekadencije. Narodi koji se uzdižu, ili ponovno uzdižu, su imperijalistički; odricanje toga je karakteristika umirućih naroda. Fašistička je doktrina najpogodnija sklonostima i osjećajima naroda koji se, kao Talijani, nakon stoljeća ropstva, ponovno dokazuju u svijetu.

Ali imperijalizam podrazumijeva stegu, usklađenost napora, duboki osjećaj dužnosti i duh samopožrtvovnosti. Ovo objašnjava mnoge aspekte praktične aktivnosti režima i smjera kojim idu posredstvom Države, također i strogost koja se mora primijeniti na onima koji bi se protivili ovomu spontanu i neizbježnu pokretu Italije XX stoljeća agitirajući s preraslim ideologijama XIX stoljeća, ideologijama koje su odbačene gdje god se usude provesti veliki eksperimenti u političkim i socijalnim transformacijama.

Nikada prije narod nije čeznuo za autoritetom, usmjerenjem, redom kao što čezne danas. Ako svako doba ima svoju doktrinu, onda nebrojeni simptomi ukazuju kako je doktrina našega doba - fašistička doktrina. Vitalnost doktrine je pokazana činjenicom da je probudila vjeru; da je ova vjera osvojila duše pokazuje činjenica da fašizam može istaknuti svoje pale junake i svoje mučenike.

Fašizam je sada stekao širom svijeta ono univerzalno što pripada svim doktrinama koje postigavši samoizražavanje predstavljaju moment u povijesti ljudske misli.

DODATAK

1. Filozofski koncept

(1) Ako fašizam ne želi umrijeti ili, još gore, izvršiti samoubojstvo, onda sada mora sebi osigurati doktrinu. Ali ovo neće i ne smije biti za sva vremena, jer sutrašnjica je tajanstvena i nepredvidljiva. Ova će doktrina biti norma vodilja političke i pojedinačne akcije u našem svakodnevnu životu.

Ja, koji sam diktirao ovu doktrinu, sam prvi koji shvaća kako se naše skromne zakone i programe teorijskoga i praktičnoga vođenja fašizma treba revidirati, ispraviti, povećati, razviti iz razloga što već u nekim svojim dijelovima nisu odoljeli vremenu. Vjerujem kako se bit i temeljna načela doktrine mogu pronaći u postulatima koji su kroz dvije godine služili kao poziv regrutima talijanskoga fašizma na oružje. Međutim, uzevši ove prve temeljne pretpostavke kao početnu točku, mi moramo nastaviti iznositi program u širem polju.

Svi talijanski fašisti moraju surađivati oko ovoga zadatka, što je od životnoga značaja za fašizam, a još više oni koji pripadaju regijama u kojima je, sa ili bez dogovora, ostvaren mirni suživot između dva neprijateljska pokreta.

Želja koju ću sada izraziti je velika, ali ja uistinu želim da se u ova dva mjeseca, koliko je ostalo do sastanka našega Nacionalnoga Sabora, može kreirati filozofija fašizma. Milano već doprinosi prvom fašističkom školom propagande.

To nije samo pitanje sabiranja elemenata za program, koji će se koristiti kao čvrsti temelj za ustav stranke koji mora neizbježno izrasti iz fašističkoga pokreta; već je to i pitanje poricanja smiješne priče kako je fašizam stvoren od nasilnika. Ustvari, među fašistima ima puno ljudi koji su nemirni ali kontemplativni.

Novi smjer fašističke aktivnosti neće nipošto umanjiti borbeni duh koji je tipičan za fašizam. Opskrbiti um doktrinama i vjerama ne znači razoružati, već znači ojačati našu moć akcije, i čini nas još svjesnijim našega posla. Najbolji su ratnici oni vojnici koji su potpuno svjesni stvari za koju se bore. Fašizam uzima Mazzinijevo dvostruko sredstvo: Misao i Akcija. (*Letter to Michele Bianchi*, written on August 27, 1921, for the opening of the School of Fascist Culture and Propaganda in Milan; in *Messaggi e Proclami*, Milano, Libreria d'Italia, 1929. , p. 39)

Fašisti moraju biti u kontaktu jedni s drugima; njihova aktivnost mora biti aktivnost doktrine, aktivnost duha i misli.

Da su naši protivnici bili prisutni na našem skupu, oni bi se uvjerali kako fašizam nije samo akcija već također i misao. (Speech before the National Council of the Fascist Party, August 8, 1924; in *La Nuova Politica dell'Italia*, Milano, Alpes, 1928. , p. 267)

(2) Danas držim kako je fašizam kao ideja, doktrina, realizacija univerzalan; on je talijanski u svojim posebnim institucijama, ali je univerzalan u duhu, drukčije ne može biti. Duh je univerzalan iz razloga svoje prirode. Stoga svatko može slutiti fašističku Europu. Crpeći iz doktrine i prakse fašizma inspiraciju za svoje institucije; Europa, drugim riječima, daje fašizmu priliku za riješiti probleme koji muče modernu Državu, Državu dvadesetoga stoljeća koja se prilično razlikuje od Država koje su postojale prije 1789. , i Država nastalih odmah nakon te godine. Danas fašizam ispunjava univerzalne uvjete; fašizam rješava i trostruke

probleme odnosa između Države i pojedinca, između Države i asocijacija, između asocijacija i organiziranih asocijacija. (Message for the year 1 October 27, 1930; in *Discorsi del 1930*, Milano, Alpes, 1931. , p. 211)

2. Duhovni koncept

(3) Uz bok ovoga političkoga procesa stoji filozofski proces. Ako je istina kako je materija bila na oltarima cijelo jedno stoljeće, onda to mjesto danas zauzima duh. Sve manifestacije koje su svojstvene demokratskomu duhu su kao posljedica toga odbačene: lagodnost, improvizacija, nedostatak osjećaja osobne odgovornosti, veličanje brojeva i misterioznoga božanstva zvanoga narod. Sve kreacije duha, počevši sa religioznom, stupaju naprijed, i nitko se ne usuđuje biti antiklerikalnoga stava koji je nekoliko desetljeća bio omiljen u zapadnim demokracijama. Govoreći kako se Bog vraća, mi mislimo kako se vraćaju duhovne vrijednosti. (*Da the parte va it mondo*; in *Tempi della Rivoluzione Fascista*, Milano, Alpes, 1930. , p. 34)

Postoji polje rezervirano više za razmišljanje o krajnjim ciljevima života nego za istraživanje tih ciljeva. Kao posljedica toga znanost počinje od iskustva, ali izbija neizbježno u filozofiju, a po momu mišljenju filozofija sama po sebi može prosvjetliti znanost i odvesti ju do univerzalne ideje (To the Congress of Science at Bologna , October 31, 1926; in *Discorsi del 1926*, Milano, Alpes, 1927. , p. 268)

Za razumjeti fašistički pokret mora se prvo poštovati temeljnu duhovnu pojavu u svoj njezinoj širini i dubini. Manifestacije pokreta bile su moćne i odlučujuće prirode, ali treba se ići i dalje. Ustvari talijanski fašizam nije samo bio politički revolt protiv slabih i nesposobnih vlada koje su dopustile propast Državnoga autoriteta i koje su prijetile zaustavljanjem napretka zemlje, već i duhovni revolt protiv starih ideja koje su korumpirale i sveta načela religije, vjere, zemlje. Stoga je fašizam bio narodni revolt. (Message to the British people; January 5, 1924; in *Messaggi e Proclami*, Milano, Libreria d' Italia, 1929. , p. 107)

3. Pozitivni koncept života kao borbe

(4) Borba je početak svih stvari, jer život je pun suprotnosti: postoje ljubav i mržnja, bijelo i crno, dan i noć, dobro i zlo; i sve dok te suprotnosti ne postignu ravnotežu, borba sudbinski ostaje u korijenu ljudske prirode. Međutim, dobro je što je tomu tako. Danas mi možemo sebi dopustiti ratovanje, ekonomske bitke, idejne sukobe, ali ako bi došao dan kada će borba prestati postojati, taj bi dan bio prožet melankolijom; taj bi dan bio dan ništavila, zadnji dan. Ali taj dan neće doći, jer povijest uvijek otkriva nove horizonte. Pokušajem uspostavljanja mirnoće, mira, spokojstva borilo bi se protiv sklonosti sadašnjega dinamičkoga razdoblja. Čovjek mora biti spreman za druge borbe i za druga iznenađenja. Mir će doći samo onda kada se narod preda Kršćanskomu snu o univerzalnomu bratstvu, kada će moći pružati ruke preko oceana i preko planina. Ja osobno ne vjerujem previše u ove idealizme, ali ih ni ne isključujem pošto ja ne isključujem ništa. (At the Politeama Rossetti, Trieste, September 20, 1920; in *Discorsi Politici*, Milano, Stab. Tipografico del "Popolo d' Italia", 1921. , p. 107)

(5) Za mene se čast nacija sastoji od doprinosa kojim je pojedinačno svaka nacija doprinjela ljudskoj civilizaciji. (E. Ludwig, *Talks with Mussolini*, London, Allen and Unwin, 1932. , p. 199)

4. Etički koncept

(6) Organizaciju sam nazvao Fasci Italiani Di combattimento. Ovaj čvrsti naziv je u skladu s cijelim programom fašizma o kojemu sam sanjao. Drugovi, ovo je još uvijek naš program: borba.

Za fašiste život je neprekidna, neprestana borba, koju mi prihvaćamo s lakoćom, s velikom hrabrošću i sa potrebitom neustrašivosti. (On the VIIth anniversary of the Foundation of the Fasci, March 24, 1926; in *Discorsi del 1926*, Milano, Alpes, 1927, p. 98)

Dotaknuli ste srž fašističke filozofije. Nedavno me finski filozof pitao neka mu objasnim značaj fašizma u jednoj rečenici, napisao sam na njemačkom: "Mi smo protiv "laganog" života!" (E. Ludwig: *Talks with Mussolini*, London, Allen and Unwin, 1932. , p. 190)

5. Religijski koncept

(7) Ako fašizam nije vjera kako bi onda mogao obdariti svoje sljedbenike hrabrošću i stoicizmom; samo vjera koja je uzvišena do religije može inspirirati takve riječi koje je izgovorio, sada nažalost pokojni, Federico Florio. (*Legami di Sangue*; in *Diuturna*, Milano, Alpes, 1930. , p. 256)

6. Povijesni i realistički koncept

(8) Tradicija je zasigurno jedna od najvećih duhovnih snaga naroda, budući da je ona uzastopna i postojana kreacija njegove duše. (*Breve Preludio*; in *Tempi della Rivoluzione Fascista*, Milano, Alpes, 1930. , p. 13)

(9) Naš nas temperament vodi procjeni konkretnih aspekata problema, prije nego njihovim ideološkim i tajanstvenim sublimacijama. Stoga mi s lakoćom ponovno postizemo našu ravnotežu. (*Aspetti del Dramma*; in *Diuturna*, Milano, Alpes, 1930. , p. 86)

Naša je borba nezahvalna ali ipak divna jer nas prisiljava oslanjati se isključivo na vlastite snage. Objavljene istine smo raskomadali, dogme smo popljuvali, odbacili smo sve teorije raja, osujetili smo bijele, crvene i crne šarlatane koji su prodavali priče kako imaju lijek koji će dovesti do sreće čovječanstva. Mi ne vjerujemo u program, planove, svece i apostole, iznad svega mi ne vjerujemo u sreću, u spasenje, u Obećanu Zemlju. (*Diuturna*, Milano, Alpes, 1930. , p. 223)

Mi ne vjerujemo u jedinstveno rješenje, bilo ono ekonomsko, političko ili moralno, linearno rješenje životnih problema zbog glasovitih zbornih pjevača iz svih sakristija; život nije linearan i nikada se ne može svesti na segment ocrtan praiskonskim potrebama. (*Navigare necesse*; in *Diuturna*, Milano, Alpes, 1930. , p. 233)

(10) Mi nismo niti želimo biti nepokretne mumije čija su lica stalno okrenuta prema istomu horizontu, niti mi želimo ušutkati sami sebe unutar uskoga okruženja razorne zadrčnosti, u kojemu se formule, kao molitve tobožnje religije, mehanički mrmljaju. Mi smo ljudi, živi ljudi, koji želimo dati svoj doprinos, koliko god on bio skroman, kreiranju povijesti. (*Audacia*; in *Diuturna*, Milano, Alpes, 1930. , p. ')

Mi zadržavamo moralne i tradicijske vrijednosti koje socijalizam zanemaruje ili prezire; ali,

iznad svega, fašizam s gnušanjem gleda na sve što implicira samovoljnu hipoteku na tajanstvenu budućnost. (*Dopo due anni*; in *Diuturna*, Milano, Alpes, 1930. , p. 242)

Usprkos teorijama o očuvanju ili obnovi, o tradiciji ili napretku koje razlažu i desnica i ljevica, mi se ne držimo očajnički prošlosti kao nade za zadnji spas: ali mi ni ne jurimo navrat-nanos u zavodljive magle budućnosti. (*Breve preludio*; in *Diuturna*, Milano, Alpes, 1930. , p. 14)

Negacija, vječna nepokretnost znače prokletstvo. Ja sam u potpunosti za pokretljivost. Ja sam onaj koji maršira (E. Ludwig, *Talks with Mussolini*, London, Allen and Unwin, 1932. , p. 203)

7. Pojedinač i sloboda

(11) Mi smo prvi rekli u lice demo-liberalnu individualizmu, kako pojedinac postoji samo onda ako se nalazi unutar Države i ako je podvrgnut zahtjevima Države i pošto civilizacija poprima aspekte koji su sve više i više komplicirani, sloboda pojedinca se sve više i više ograničava. (To the General staff Conference of Fascism; in *Discorsi del 1929*, Milano, Alpes, 1930. , p. 280)

Osjećaj o Državi jača u svijesti Talijana, jer oni osjećaju kako je samo Država nezamjenjivi čuvar njihova jedinstva i nezavisnosti; kako samo Država omogućava kontinuitet njihova podrijetla i povijesti u budućnost. (Message on the VIIth all anniversary, October 25, 1929; in *Discorsi del 1929*, Milano, Alpes, 1930. , p. 300)

Ako smo za ovih osam godina postigli tako zapanjujući napredak, možete misliti, pretpostavljati i predviđati kako će u slijedećih pedeset ili osamdeset godina trend Italije, ove Italije za koju osjećamo da je moćna i puna života, uistinu biti grandiozan. Tomu će biti tako posebice ako potraje jedinstvo među građanima, ako Država nastavi biti jedini arbitar u političkim i socijalnim sporovima, ako sve ostane unutar Države a ništa izvan Države, iz raloga što je nemoguće zamisliti postojanje pojedinca izvan Države osim ako se radi o divljaku čiji je dom u samoći pješčane pustinje. (Speech before the Senate, May 12, 1928; in *Discorsi del 1928*, Milano, Alpes, 1929. , p. 109)

Fašizam je Državi povratio njezine suverene funkcije potvrdivši njezino apsolutno etičko značenje, protivno samoljublju staleža i kategorija; povratio je Vladi Države, koja je bila umanjivana do razine običnoga instrumenta sabora, dostojanstvo i sada predstavlja osobnost Države i njezinu imperijalnu moć. Spasio je Državnu administraciju od tereta frakcija i stranačkih interesa. (To the council of state, December 22, 1928; in *Discorsi Del 1928*, Milano, Alpes, 1929. , p. 328)

(12) Neka nitko ne pokušava poreći moralni karakter fašizma. Jer ja bih se sramio govoriti sa ove govornice ako ne bih osjećao kako ja predstavljam moralnu i duhovnu moć Države. Što bi Država bila ukoliko ne bi posjedovala svoj vlastiti duh, i svoj vlastiti moral, koji su dali moć zakonima kojima građani besprijeekorno poštuju Državu?

Fašistička Država s pravom tvrdi kako posjeduje etički karakter: on je Katolički ali iznad svega fašistički, ustvari on je isključivo i esencijalno fašistički. Katoličanstvo dopunjuje fašizam, i mi to otvoreno izjavljujemo, ali neka nitko ne misli kako može obrnuti stvari, pod izlikom metafizike ili filozofije. (To the Chamber of Deputies, May 13, 1929; in *Discorsi del 1929*, Milano, Alpes, 1930. , p. 182)

Država koja je potpuno svjesna svoje misije i predstavlja narod koji maršira; Država koja nužno preoblikuje narod čak i u njegovu tjelesnu aspektu. Kako bi bila nešto više nego samo administrator, Država se mora oglasiti velikim riječima, objasniti velike ideje i dati ovom narodu velike zadatke. (*Discorsi del 1929*, Milano, Alpes, 1930. , p. 183)

(13) Koncept slobode nije apsolutan zato što ništa u životu nije apsolutno. Sloboda nije pravo, sloboda je dužnost. Sloboda nije dar, sloboda se osvaja; sloboda nije jednakost, sloboda je povlastica. Koncept slobode se mijenja tijekom vremena. Postoji sloboda u mirnodopskim vremenima koja nije ista slobodi u vremenima rata. Postoji sloboda u vremenima prosperiteta koja nije ista slobodi dopuštenoj u vremenima siromaštva. (Fifth anniversary of the foundation of the *Fasci di Contbattimento*, March 24, 1924; in *La nuova politica dell'Italia*, vol. III, Milano, Alpes, 1925. , p. 30)

U našoj Državi pojedinac nije lišen slobode. On zapravo ima veće slobode nego izolirani čovjek zato što ga Država štiti i zato što je on dio Države. Izolirani čovjek je čovjek bez obrane. (E. Ludwig, *Talks with Mussolini*, London, Allen and Unwin, 1932. , p. 129)

(14) Mi danas možemo govoriti svijetu o kreaciji moćne ujedinjene Države Italije, koja se proteže od Alpa do Sicilije; ova je Država izražena dobro organiziranom, centraliziranom, unitarnom demokracijom unutar koje cirkulira narod. Uistinu, gospodo, pustite narod u tvrđavu Države i narod će ju braniti, ukoliko ga ne pustite narod će ju napasti. (Speech before the Chamber of Deputies, May 26, 1927; in *Discorsi del 1927*, Milano, Alpes, 1928. , p. 159)

U fašističkomu režimu jedinstvo staleža, političko, socijalno jedinstvo talijanskoga naroda je ostvareno unutar Države, i jedino unutar fašističke Države. (Speech before the Chamber of Deputies, December 9, 1928; in *Discorsi del 1928*, Milano, Alpes, 1929. , p. 333)

8. Koncept korporativne Države

(15) Mi smo stvorili ujedinjenu Državu Italiju, sjetite se kako još od Imperija Italija nije bila ujedinjena Država. Ovdje želim svečano potvrditi našu doktrinu Države. Ovdje želim istim entuzijazmom potvrditi formulu koju sam objasnio u milanskoj skali: Sve u Državi, ništa protiv Države, ništa izvan Države. (Speech before the Chamber of Deputies, May 26, 1927; in *Discorsi del 1927*, Milano, Alpes, 1928, p. 57)

(16) Mi smo, drugim riječima, Država koja kontrolira sve sile koje djeluju u prirodi. Mi kontroliramo političke sile, mi kontroliramo moralne sile, mi kontroliramo ekonomske sile, dakle mi smo potpuno razvijena korporativna Država. Mi predstavljamo novo načelo u svijetu, mi predstavljamo potpunu, kategoričku, definitivnu antitezu svijetu demokracije, plutokracije, masonerije, svijetu koji je još uvijek zadržan fundamentalnim načelima položenim 1789. . (Speech before the new National Directory of the Party, April 7, 1926; in *Discorsi del 1926*, Milano, Alpes, 1927. , p. 120)

Ministarstvo korporacija nije birokratsko tijelo, niti se želi baviti funkcijama sindikalnih organizacija koje su potrebno nezavisne, pošto one teže organiziranju, selektiranju i poboljšanju članova sindikata. Ministarstvo korporacija je institucija na temelju koje, u središtu i izvan, integralna korporacija postaje ostvarena činjenica, gdje je između interesa i sila ekonomskoga svijeta postignuta ravnoteža. Takav pogled moguć je jedino u sferi Države, zato što samo Država nadmašuje suprotstavljene interese grupa i pojedinaca, u pogledu ko-koordiniranja njih u svrhu postizanja viših ciljeva. Postignuće ovih ciljeva je ubrzano

činjenicom kako sve ekonomske organizacije, priznate, zaštićene i podupriete od korporativne Države, postoje u orbiti fašizma; drugim riječima one prihvaćaju koncept fašizma u teoriji i u praksi. (Speech at the opening of the Ministry of Corporations, July 31, 1926; in *Discorsi del 1926*, Milano, Alpes, 1927. , p. 250)

Mi smo konstituirali korporativnu i fašističku Državu, Državu nacionalnoga društva, Državu koja koncentrira, kontrolira, harmonizira i tempira interese svih slojeva društva, koji su time jednako zaštićeni. Budući da su, tijekom godina demo-liberalnoga režima, radnici gledali sa nepovjerenjem na Državu, radnici su bili uistinu izvan Države i protiv Države, smatrali su Državu svojim neprijateljem svakoga dana i svakoga sata; a sada nema niti jednoga radnika Talijana koji ne traži mjesto u njegovoj korporaciji ili federaciji, koji ne bi htio biti živi atom te velike, ogromne organizacije tj Nacionalne Korporativne Države Fašizma. (On the Fourth Anniversary of the March on Rome, October 28, 1926; in *Discorsi del 1926*, Milano, Alpes, 1927. , p. 340)

9. Demokracija

(17) Rat je bio revolucionaran, u smislu što je potocima krvi završio sa stoljećem demokracije, stoljećem brojeva, stoljećem većine i kvantiteta. (*Da the pane va it Mondo*; in *Tempi della Rivoluzione Fascista*, Milano, Alpes, 1930. , p. 37)

(18) vidi **(13)**

(19) Rasa: to je osjećaj a ne stvarnost; 95% osjećaj. (E. Ludwig, *Talks with Mussolini*, London, Allen and Unwin, 1932. , p. 75)

10. Koncept Države

(20) Nacija postoji ukoliko postoji narod. Narod se uzdiže ukoliko je brojčan, marljiv i dobro upravljan. Moć je rezultat ovoga trostrukog načela. (To the General Assembly of the Party, March 10, 1929; in *Discorsi del 1929*, Milano, Alpes, 1930. , p. 24)

Fašizam ne poriče Državu; Fašizam tvrdi kako građansko društvo, nacionalno ili imperijalno ne može biti izraženo nigdje drugdje osim u formi Države (*Stab, anti-Slato, Fascismo*; in *Tempi della Rivoluzione Fascista*, Milano, Alpes, 1930. , p. 94)

Za nas je nacija većinom duh a ne samo teritorij. Postoje Države koje posjeduju beskrajni teritorij ali ne ostavljaju traga u povijesti čovječanstva. Niti je to pitanje broja jer su u povijesti postojale male, mikroskopske Države koje su ostavile besmrtnu, neprolaznu dokumente u povijesti i filozofiji.

Velicina nacije se sastoji od svih ovih vrlina i uvjeta. Nacija je velika kada se moć duha prevede na stvarnost. (Speech at Naples, October 24, 1922; in *Discorsi della Rivoluzione*, Milano, Alpes, 1928. , p. 103)

Mi želimo ujediniti naciju unutar suverene Države, koja je iznad svakoga i može si priuštiti biti protiv svakoga, pošto ona predstavlja moralni kontinuitet nacije u povijesti. Bez Države nema nacije. Postojala bi samo ljudska nagomilavanja podložna svim dezintegracijama koje im povijest može zadati. (Speech before the National Council of the Fascist Party, August 8, 1924; in *La Nuova Politica dell'Italia*, vol. III; Milano, Alpes, 1928. , p. 269)

Dinamička stvarnost

(21) Ja vjerujem da ako narod želi živjeti onda mora razviti volju za moć, u suprotnomu narod vegetira, živi jadno i postaje plijen snažnijih naroda, u kojima je ta volja za moći razvijenija do višega stupnja. (Speech to the Senate, May 28, 1926)

(22) Fašizam je prepravio karakter Talijana, uklonivši nečistoću iz naših duša, pripremivši nas na sve žrtve, povrativši istinski aspekt snage i ljepote našim talijanskim licima. (Speech delivered at Pisa, May 25, 1926; in *Discorsi del 1926*, Milano, Alpes, 1927. , p. 193)

Nije neumjesno ilustrirati istinski karakter i dubokoumni značaj fašističkih odredbi. Nisu to samo ceremonije, već je to važan dio obrazovnoga sustava i integralnih priprema talijanskoga čovjeka što fašistička revolucija smatra jednim od temeljnih dužnosti Države: uistinu temeljnih, jer ako Država ne ispuni ovu dužnost ili na bilo koji način prihvati da se o njoj raspravlja, Država se jednostavno odriče svojega prava na postojanje. (Speech before the Chamber of Deputies, May 28, 1928; in *Discorsi del 1928*, Milano, Alpes, 1929. , p. 68)

PRILOG

Fašistički manifest

Manifest fašističke borbe (Il manifesto dei fasci di combattimento), objavljen 6. lipnja 1919. u Popolo d'Italia.

Talijani! Ovo je program izvornoga talijanskog pokreta. On je revolucionaran zato što je antidogmatski, snažno inovativan i protiv predrasuda.

Za politički problem: mi zahtjevamo:

- a) Opće pravo glasa svih upisanih u birački spisak na regionalnim osnovama, uz razmjerno predstavljanje i pravo glasa i izborni položaj za žene.
- b) Pravo glasa sa minimalno 18 godina starosti; za obavljanje funkcija minimalnu starost od 25 godina.
- c) Ukidanje Senata.
- d) Saziv Nacionalnog Sabora koji će trajati tri godine, čija će primarna zadaća biti izrada ustava Države.
- e) Formiranje Nacionalnog Vijeća kojega će činiti stručnjaci za rad, za industriju, za promet, za javno zdravstvo, za komunikacije itd. Selekcije će biti napravljene od kolektivnih profesionalaca ili od trgovaca sa zakonodavnim ovlastima, izabranih izravno u Generalnu Komisiju sa ministarskim ovlastima.

Za socijalne probleme: mi zahtjevamo:

- a) Brzo donošenje Državnog zakona o 8-satnu radnom danu za sve radnike.
- b) Minimalnu nadnicu.
- c) Sudjelovanje radničkih predstavnika u djelatnostima industrijskih komisija
- d) Davanje istog povjerenja radničkim sindikatima (koji se dokažu kao tehnički i moralno vrijedni) kao što je dato industrijskim rukovoditeljima ili javnim službenicima.
- e) Rapidno i potpuno sustavno sređivanje željeznice i cijeloga prometnog sektora.
- f) Nužnu promjenu osiguravateljskih zakona kako bi se poništila minimalna dobna granica za umirovljenje; mi predlažemo smanjenje dobne granice sa 65 na 55 godina starosti.

Za vojni problem: mi zahtjevamo:

- a) Instituciju nacionalne milicije sa kratkom službom za obuku koja će imati isključivo obrambene zadaće
- b) Nacionalizaciju svih tvornica oružja i eksploziva.

c) Nacionalnu politiku namijenjenu miroljubivu pomaganju talijanske nacionalne kulture u svijetu.

Za financijski problem: mi zahtjevamo:

a) Snažni progresivni porez na kapital koji će uistinu izvlastiti dio čitavog bogatsva.

b) Zapljenu čitavog vlasništva religijskih kongregacija i aboliciju svih biskupija, koje predstavljaju enormnu obvezu za Državu i za sirotinju.

c) Reviziju svih ugovora za vojsku i zapljenu 85% profita u tomu.

Filozofske osnove fašizma

Giovanni Gentile

Za Talijane je Svjetski rat bio rješenje duboke duhovne krize. Oni su rat htjeli i vodili davno prije nego što su ga osjetili i procijenili. Ali oni su ga htjeli, vodili, osjetili i procijenili sa određenim duhom kojega su talijanski generali i državnici iskoristili, ali koji je djelovao i na njih određujući njihovu politiku i akcije. Duh nije bio u potpunosti jasan i konzistentan. Da mu nedostaje jednodušnosti bilo je posebice jasno netom prije rata i opet netom nakon rata, kada osjećaji nisu bili podređeni ratnoj stezi. Bilo je kao da je osujećen dvjema različitim strujama koje su ga podijelile u dva nepomirljiva dijela. Samo se treba sjetiti dana talijanske neutralnosti i debata koje su bjesnile između intervencionista i neutralista. Lakoća kojom su obje strane proguravale najnekonzistentnije ideje je pokazivala kako stvar nije bila između dva oprečna politička mišljenja, dva suprotna koncepta povijesti, već je stvar bila između dva različita temperamenta, dvije različite duše.

Za jedan tip osobe glavna je stvar bila ratovati, ili na strani Njemačke ili protiv Njemačke: ali u svakom slučaju ratovati, bez obzira na specifične koristi - ratovati zato da se barem talijanska nacija, koja je stvorena prije povoljnim uvjetima nego voljom naroda da bude nacija, može podvrgnuti testu u krvi, testu kojega samo rat može donijeti ujedinjujući sve građane u jednu misao, jednu strast, jednu nadu, naglašujući svakom pojedincu kako svi imaju nešto zajedničko, nešto što premašuje osobne interese.

Baš to je plašilo drugi tip osobe, razboritoga čovjeka, realista, onoga koji jasno vidi smrtnu opasnost s kojom će se u ratu suočiti mlada, neiskusna, loše pripremljena nacija, i onoga koji je također vidio - najvažniju stvar - da će, kada se sve razmotri, pogađajuća neutralnost zasigurno zemlji donijeti opipljive nagrade velike kao i pobjedničko sudjelovanje.

Talijanski neutralisti su se zalagali za materijalnu korist, korist koja je opipljiva, izmjerljiva, jasna; intervencionisti su se zalagali za moralnu korist, korist koja je neopipljiva, neizmjerljiva - neizmjerljiva po mjerilima koja su koristili njihovi antagonisti. Uoči rata su ova dva talijanska karaktera stajala nepomirljivo, oči u oči, namrgođenih pogleda. Jedan sa agresivnim stavom, koji je snažno i uporno zahtijevao svoje kroz različite organe javnog mijenja; drugi sa defenzivnim stavom, pružajući otpor kroz parlament koji se u te dane još uvijek činio kao da je temeljni nositelj državnoga suvereniteta. Građanski se sukob činio neizbježnim u Italiji, i građanski je rat izbjegnuto samo zato što je kralj iskoristio jedan od svojih prerogativa i objavio rat protiv Središnjih sila. Ovaj kraljevski akt je bio prvi odlučujući korak ka rješenju krize.

II

Podrijetlo krize je još iz antičkih vremena. Ona se duboko ukorijenila u unutarnji duh talijanskoga naroda.

Što su bile kreativne sile *Risorgimentoa*? "Talijanski narod", kojemu neki povjesničari sada nastoje pripisati važnu, ako ne i odlučujuću, ulogu u našoj borbi za nacionalno jedinstvo i nezavisnost, jedva da je bio važan. Aktivno djelovanje je uvijek ideja koja postaje osoba - to je bila jedna ili više odlučnih volja koje su bile usmjerene na utvrđeni cilj. Neupitno je da je rađanje moderne Italije djelo nekolicine ljudi. Drukčije ne može biti. Uvijek je nekolicina

svjesna svojega postojanja i volje epohe, i odlučuje kakova će biti njihova povijest; jer oni su oni koji vide sile na njihovu raspolaganju i kroz te sile potiču jednu uistinu aktivnu i produktivnu silu - njihovu vlastitu volju.

Tu volju mi pronalazimo u pjesmama pjesnika i u idejama političkih pisaca, koji znaju kako koristiti jezik u skladu sa općim raspoloženjem ili sa raspoloženjem koje je kadro postati općim. U slučaju Italije, u svim našim pjesnicima, filozofima i vođama, od Alfierija do Foscoloa, od Leopardija do Manzoni, od Mazzinija do Giobertija mi možemo uzeti materijal za novu građu, za novu vrstu razmišljanja, novu vrstu duše, novu Italiju. Ova se nova Italija razlikuje od stare Italije u nečemu što je bilo vrlo jednostavno, ali ipak je bilo od najvećega značaja: ova nova Italija ozbiljno shvaća život, za razliku od stare. Ljudi svih godina su sanjali Italiju i pričali o Italiji. Ideja o Italiji je bila opjevana u svim vrstama glazbe, predložena u svim vrstama filozofije. Ali to je uvijek bila Italija koja je postojala u mozgovima nekih učenjaka čije su se spoznaje manje-više odvajale od stvarnosti. Sada stvarnost zahtjeva da se uvjerenja shvate ozbiljno, da ideje postanu djela. Stoga je bilo bitno da ova Italija, koja je bila samo stvar mozgova, također postane i stvar srca, što znači da postane nešto ozbiljno, nešto živo. Ovo, i ništa drugo, je bilo značenje Mazzinijevoga velikog slogana: "Misao i Akcija". To je bila suština velike revolucije o kojoj je on propovijedao i koju je on ostvario ugrađivši doktrinu u srca drugih. Ne u puno drugih - u malu manjinu! Ali ta je manjina bila dovoljno brojna i dovoljno snažna da postavi pitanje tamo gdje će se dobiti prikladan odgovor - u talijanskom javnom mišljenju (uzeto zajedno sa političkom situacijom koja je prevladavala u ostatku Europe). Manjina je bila kadra stvoriti doktrinu da život nije igra već misija; da, stoga, pojedinac ima pravilo i svrhu u poslušnosti po kojoj, i u ispunjenju koje, on dobiva svoju vrijednost; da se, stoga, on mora žrtvovati, mora žrtvovati osobni komfor, osobne interese, čak i život.

Nikada niti jedna revolucija osim *Risorgimentoa* nije imala naglašeniju ovu karakteristiku idealnosti - da misao prethodi akciji. Naš revolt nije bio zabrinut za materijalne životne potrebe, niti je nastao iz elementarnih i široko rasprostranjenih osjećaja koji su izbijali iz narodnih ustanaka i masovnih nemira. Pokreti iz 1847. i 1848. su bili demonstracije, kao što bi mi danas rekli - "intelektualaca"; to su bili naponi prema cilju, naponi manjine domoljuba koji su bili standardni nositelji ideala i koji su vodili vlade i ljude k dostignućima. Idealizam - shvaćen kao vjera u dolazak idealne stvarnosti, kao način shvaćanja života ne kao nečeg fiksnog unutar granica postojećih činjenica, već kao neprekidnoga napretka i transformacije k razini višega zakona koji kontrolira ljude s baš tom silom ideje - je bio zbroj i suština Mazzinijeva učenja; i on je opskrbio našu veliku talijansku revoluciju najglasovitijom karakteristikom. Po ovomu su svi domoljubi koji su radili na osnutku nove kraljevine bili Mazzinianisti - Gioberti, Cavour, Victor Emmanuel, Garibaldi. Dakako, naši pisci prvoga ranga kao Manzoni i Rosmini, nisu imali povjesne sveze s Mazzinijem; ali oni su imali istu opću tendenciju kao Mazzini. Radeći po divergentnim linijama, svi su oni došli zajedno do glavne stvari: da stvarni život nije život koji je, već također život koji bi trebao biti. To je uvjerenje u biti religioznoga karaktera, u biti antimaterijalističko.

III

Ovaj religiozni i idealistički način gledanja na život, tako karakterističan za *Risorgimento*, prevladava čak junačka vremena revolucije i uspostave kraljevine. On se održao kroz vrijeme preko Ricasolija, Lanza, Sella i Minghettija, kroz vrijeme što znači do okupacije Rima i sistematizacije naših nacionalnih financija. Parlamentarni prevrat iz 1876. , uistinu obilježuje

ne kraj, već obustavu puta kojega je Italija slijedila od početka stoljeća. Gledište se tada promijenilo, ne poradi hirovitosti ili slabosti ljudi, već poradi neizbježnosti povijesti što bi bilo idiotski danas ne odobravati. U ta se vremena pad desnice, koja je vladala neprekidno od 1861. do 1876. , činio većini ljudi kao prava pobjeda slobode.

Dakako, desnicu se ne može optužiti za preskrupulozno poštivanje sloboda zajamčenih našim ustavom; ali prava je istina kako je desnica koncipirala slobodu u smislu izravno oprečnomu ljevičarskom poimanju. Ljevica je djelovala od pojedinca prema Državi: desnica je djelovala od Države prema pojedincu. Ljevičari su mislili kako je "narod" samo aglomerat kojega čine građani. Stoga su oni učinili pojedinca središtem i polaznom točkom svih prava i prerogativa koja je režim slobode bio obvezatan poštivati.

Desničari su, naprotiv, bili čvrsti u svojem poimanju kako se niti jedna sloboda ne može koncipirati osim unutar Države, kako sloboda ne može imati važni sadržaj odvojena od čvrstoga režima zakona koji je nepobitni suveren nad aktivnostima i interesima pojedinaca. Za desnicu ne može biti slobode pojedinca koja nije u skladu sa autoritetom Države. U njihovim je očima opći interes uvijek bio važniji od osobnih interesa. Zakon bi stoga trebao imati apsolutnu djelotvornost i trebao bi obuhvatiti cijeli život naroda.

Ovaj je koncept desnice očigledno bio čvrst; ali je uključivao velike opasnosti kada se primijenio bez brige za motive koji su ga izazvali. Ako nismo oprezni, previše zakona dovodi do zastoja i stoga do anihilacije života kojega Država treba regulirati, ali kojega Država ne može uništiti. Država može vrlo lako postati forma nezainteresirana za svoj sadržaj - nešto strano supstanci koju bi trebala regulirati. Ako zakon snađe pojedinca izvana, tj. ako pojedinac nije apsorbiran u život Države, tada pojedinac osjeća kako zakon i Država ograničuju njegove aktivnosti kao okovi koji će ga s vremenom ugušiti ukoliko ih se on ne oslobodi.

Baš je to bio osjećaj ljudi 1876. Zemlja je trebala zraka. Njezin moral, gospodarstvo i socijalne sile su zahtijevali pravo za razvoj bez uplitanja zakona koji nije ljude uzimao u obzir. To je bio povijesni razlog za prevrat te godine; i sa prijenosom vlasti sa desnice na ljevicu počinje razdoblje rasta i razvoja naše nacije: gospodarski rast u industriji, poslovnu prometu, željeznici, poljoprivredi, intelektualni rast u znanosti, obrazovanju. Nacija je dobila svoju formu odozgo. Sada se borila za svoju novu razinu, zahvaljujući Državi koja je već imala svoj ustav, administrativnu i političku organizaciju, svoju vojsku i svoje financije, živući sadržaj sila koje su dolazile od inicijative pojedinca izazvane interesima koje je *Risorgimento*, uračunat u svojem velikom idealizmu, ili zanemario ili potpuno izostavio.

Ostvarenje ovoga čini zaključni račun kralja Humberta I. To je bila pogriješka najvećeg ministra kralja Humberta, Francesca Crispija, pošto nije razumio svoje vrijeme. Crispi je energično nastojao vratiti autoritet i prestiž Države protiv individualizma koji je pobjesnio, ponovno učvrstiti religijske ideale protiv trijumfalnoga materijalizma. Stoga on nije bio uspješan pred napadima tzv. demokracije.

Crispi je bio u krivu. To nije bilo vrijeme za ponovno izvlačenje staroslavne zastave idealizma. U to vrijeme nije moglo biti priča o ratovima, nacionalnu ponosu, natjecanju sa velikim silama; nije moglo biti govora o postavljanju granica osobnih sloboda u interesu apstraktnoga entiteta zvanoga "Država". Riječ "Bog", koju je Crispi ponekad koristio, je bila neumjesna. Važnije je bilo dovođenje prosperiteta pučkim staležima, samosvijesti, sudjelovanja u političku životu. Kampanje protiv nepismenosti, sve vrste socijalnih

legislativa, eliminacija klera iz javnih škola koje moraju biti sekularne i antiklerikalne! Tijekom ovoga razdoblja slobodno zidarstvo je postalo čvrsto smješteno u birokraciji, vojsci, pravosuđu. Središnja je moć Države bila oslabljena i učinjena podložnom kratkotrajnim varijacijama popularne volje što je rezultat prava glasa odriješenoga ikoje kontrole odozgo. Rast velike industrije pogodio je jačanju marxističkog socijalizma kao nove vrste moralnoga i političkoga obrazovanja našega radništva. Koncept humanosti nije bio stvarno izgubljen: ali takova moralna ograničenja kakova su bila stavljena na slobodnoga pojedinca su bila temeljena na osjećaju kako svaki čovjek mora instinktivno tražiti svoje blagostanje i braniti ga. Ovo je bio baš onaj koncept protiv kojega se Mazzini borio u socijalizmu, iako je s pravom vidio kako to nije svojstveno samo socijalizmu, već je to pripadalo bilo kojoj političkoj teoriji, svejedno radi li se o liberalnoj, demokratskoj ili antisocijalističkoj, koje tjeraju čovjeka prema pretjeranim pravima umjesto prema ispunjenju dužnosti.

Od 1876. do Velikoga rata mi smo imali Italiju koja je bila materijalistička i anti-Mazzinijska, premda Italiju daleko superiorniju od Italije prije i za Mazzinijeva vremena. Cijelom je našom kulturom, bilo u prirodnim ili moralnim znanostima, u pisanju ili umjetnosti, dominirao primitivni pozitivizam koji je koncipiran od realnosti po kojoj mi živimo kao nešto dato, nešto konfekcijski, i koji stoga ograničuje i uvjetuje ljudske aktivnosti poprilično odvojeno od tzv. samovoljnih i iluzornih zahtjeva moralnosti. Svatko je želio "činjenice", "pozitivne činjenice". Svatko se ismijavao sa "metafizičkim snovima", sa neopipljivom realnosti. Istina je bila pred očima ljudi. Oni su samo trebali otvoriti oči i vidjeti ju. Ljepota je jedino mogla biti zrcalo istine koju nam predstavlja priroda. Domoljublje, kao i sve ostale vrline temeljene na religijskomu stavu uma, i koje se mogu spominjati samo onda kada narod ima hrabrosti govoriti ozbiljno, postaju retoričke teme za koje se smatralo kako ih ne treba dirati jer su stvar lošeg ukusa.

Ovo se razdoblje, kojega se svatko rođen u zadnjem dijelu prošloga stoljeća može dobro sjećati, može nazvati demo-socijalističkom fazom moderne talijanske Države. To je bilo razdoblje koje je obradilo karakteristični demokratski stav o osobnim slobodama, i koje je rezultiralo osnivanjem socijalizma kao primarne i kontrolirajuće sile u Državi. To je bilo razdoblje rasta i prosperiteta tijekom kojega su moralne snage razvijene za vrijeme *Risorgimentoa* bile nagomilane u pozadini ili iza kulisa.

IV

Ali, krajem 19. stoljeća i u prvim godinama 20. stoljeća, u mladim se Talijanima počeo manifestirati snažni duh reakcije protiv ideja prethodnih generacija u politici, književnosti, znanosti i filozofiji. Bilo je kao da su se oni umorili od dosadnog građanskog života naslijeđena od njihovih očeva, i da su nestrpljivo željeli povratak uzvišena moralnoga entuzijazma njihovih djedova. Rosmini i Gioberti su bili odavno zaboravljeni. Njih se sada opet iznijelo na vidjelo, njih se čitalo, o njima se raspravljalo. Što se tiče Mazzinija, izdanja njegovih tekstova je financirala sama Država. Vico, veliki Vico, silni propovjednik idealističke ideologije i veliki antikartezijanac i antiracionalist, postao je objekt novoga kulta.

Pozitivizam je odmah napadnut od neo-idealizma. Materijalistički pristupi proučavanju literature i umjetnosti su bili oboreni i diskreditirani. Unutar same Crkve modernizam je pobudio talijansko svećenstvo k potrebi za dubljom i modernijom kulturom. Čak je i socijalizam podvrgnut filozofskom istraživanju i kritiziran je kao i druge doktrine zbog svojih slabosti i pogrešaka; i kada je u Francuskoj George Sorel otišao iznad obmana

materijalističkih teorija marxističke socijal-demokracije prema svojoj teoriji sindikalizma, naši su se mladi talijanski socijalisti okrenuli k njemu. U Sorelovim su idejama vidjeli dvije stvari: prvo, završetak licemjernog "kolaboracionizma" koji je iznevjerio i radništvo i naciju; i drugo, vjeru u moralnu i idealnu realnost za koju je obveza pojedinca žrtvovati se, i braniti ju pri čemu je čak i nasilje opravdano. Antiparlamentarni duh i moralni duh sindikalizma je doveo talijanske socijaliste natrag u Mazzinijevu orbitu.

Od velikoga je značaja također bio nacionalizam, novi pokret koji je upravo preuzimao vodstvo. Naš je talijanski nacionalizam bio manje književni i više politički po svojem karakteru nego što je to bio slični pokret u Francuskoj, poradi toga što je kod nas bio povezan sa starom povijesnom desnicom koja je imala dugu političku tradiciju. Novi se nacionalizam razlikovao od stare desnice zbog toga što je stavio naglasak na ideju "nacije"; ali bio je istovjetan sa desnicom što se tiče Države kao nužne premise za prava pojedinaca i politička ponašanja. Specijalno postignuće nacionalizma je bilo to što je ponovno oživio vjeru u naciju u talijanskim srcima, što je potaknuo zemlju protiv parlamentarnoga socijalizma, i što je poveo otvoreni napad na slobodno zidarstvo pred kojim je talijanska buržoazija bila na koljenima, preplašena. Sindikalisti, nacionalisti, idealisti su uspjeli dovesti veliku većinu talijanske mladeži natrag ka duhu Mazzinija.

Službena, legalna, parlamentarna Italija, Italija koja je bila anti-Mazzinijska i antiidealistička, je bila protiv svega ovoga, tražeći svojega vođu u čovjeku pouzdane političke intuicije, majstora za politički mehanizam zemlje, čovjeka skeptičnoga prema svim bombastičnim riječima, nesnošljivog prema kompliciranim konceptima, ironičnog, hladnog, tvrdoglavog, praktičnog - onoga što bi Mazzini nazvao "oštroga materijalista". U osobama kao što su Mazzini i Giolitti, mi možemo pronaći sliku dva aspekta predratne Italije, tj. nepomirljive dualnosti koja je paralizirala vitalnost zemlje i za koju je Veliki rat trebao naći rješenje.

V

U početku se učinak rata činio prilično oprečnim - obilježio je početak općega debakla talijanske Države i moralnih sila koje moraju činiti sadržaj svake Države. Ako je ulazak u rat bio trijumf idealističke Italije nad materijalističkom Italijom, dolazak mira se činio kao da je dao veliko opravdanje neutralistima koji su predstavljali potonje. Nakon primirja naši su nam saveznici okrenuli leđa. Naša je pobjeda poprimila sve aspekte poraza. Defetistička je psihologija, kao što se kaže, preuzela kontrolu nad talijanskim narodom i izrazila se u mržnji prema ratu, prema onima koji su bili odgovorni za rat, čak i prema našoj vojsci koja je pobijedila. Anarhični duh rasula podigao se protiv svakog autoriteta. Izgledalo je kako je ganglije našega gospodarskog života napala smrtonosna bolest. Radnici su izazivali neredu opetovanim štrajkovima. Sama se birokracija izgleda svrstala u redove protiv Države. Izraz naše duhovne disperzije je bio povratak na vlast Giolittija - proklinjanog neutralista - kojega se pet godina smatralo eksponentom Italije koja je umrla u ratu.

Ali začudo, baš su se za Giolittija stvari iznenada promijenile u aspektu, protiv Giolittijeve Države uzdigla se nova Država. Naši su vojnici, naši pravi vojnici, ljudi koji su željeli naš rat i koji su ratovali svjesni onoga što čine, imali sreću pronaći za svojega vođu čovjeka koji je mogao izraziti riječima sve ono što je bilo u njihovim srcima, i koji je mogao učiniti te riječi zvučnijima od buke.

Mussolini je napustio talijanski socijalizam 1915. kako bi bio vjerniji interpretator u "Popolo

d'Italia" (naziv kojega je odabrao za njegove nove novine). On je bio jedan od onih koji su vidjeli nužnost našega rata, jedan od onih odgovornijih za naš ulazak u rat. Još se kao socijalist borio protiv slobodnog zidarstva; i, crpeći svoju inspiraciju iz Sorelova sindikalizma, on je napao parlamentarnu korupciju reformiranih socijalista sa idealističkim postulatima o revoluciji i nasilju. Onda, imajući stranku i braneći razloge za intervenciju, on se suprotstavio iluzornim fantazijama proleterskog internacionalizma sa tvrdnjama o nelomljivu integritetu, ne samo moralnomu već i ekonomskom, nacionalnoga organizma i time potvrdivši svetost zemlje za radnički stalež, kao i za druge staleže. Mussolini je bio Mazzinianist one čistokrvne vrste koju je Mazzini izgleda nekako uvijek pronalazio u provinciji Romagna. Prvo instinktom, kasnije razmišljanjem, Mussolini je došao do prijezira prema ništavnosti socijalista koji su nastavili propovijedati revoluciju za čije uzrokovanje oni nikada nisu imali moć niti volju, čak ni u najpogodnijim okolnostima. Snažnije od ikoga drugoga, on je došao do osjećaja o nužnosti Države koja bi bila Država zakona, koju bi se poštovalo kao zakon, koja bi bila autoritet kadar tražiti pokornost, ali u isto vrijeme i kadra dati neosporne dokaze njezine vrijednosti za takovo djelovanje. Za Mussolinija se činilo nevjerojatnim kako zemlja koja je bila kadra ratovati i pobijediti u takovu ratu kojega je Italija vodila i u kojemu je pobijedila, treba biti bačena u rasulo i biti u nemilosti šačice bezvjernih političara.

Kada je Mussolini u Milanu osnovao svoj Fasci u ožujku 1919. , pokret za poništenje i negiranje onoga oblička poslijeratnoga razdoblja u Italiji, ono je u biti završilo. Fašisti su apelirali na Talijane koji su u inat razočarenju u mir nastavili vjerovati u rat, i koji su, kako bi potvrdili pobjedu koja je bila dokaz vrijednosti rata, bili skloni oporaviti Italiju koja kontrolira svoju vlastitu sudbinu, a do koje se moglo doći samo putem ponovne uspostave stege i reorganizacijom socijalnih i političkih sila. Od početka, fašistička stranka je bila stranka od akcije, a ne od vjerovanja. Ono što je ona trebala nije bila platforma s načelima, već ideja koja bi indicirala cilj i put kojim se do toga cilja može doći.

Četiri godine između 1919. i 1923. bile su karakterizirane napretkom fašističke revolucije kroz akcije odreda. "Fašistički odredi" su bili sila Države koja još nije bila rođena, ali je bila na putu da se rodi. U svojem prvom razdoblju fašistički "odredi" prekršili su zakon staroga režima jer su bili odlučni uništiti taj režim pošto je bio nekompatibilan sa nacionalnom Državom za kojom je fašizam težio. Marš na Rim nije bio početak, to je bio kraj te faze revolucije; zato što je Mussolinijevim dolaskom na vlast fašizam ušao u sferu zakonitosti. Nakon 28. listopada 1922. , fašizam više nije bio u ratu sa Državom; on *je bio* Država, promišljajući o organizaciji koja bi realizirala fašizam kao koncept Države. Fašizam je već kontrolirao sve instrumente potrebite za izgradnju nove Države. Giolittijeva je Italija bila napuštena, bar što se tiče militantne politike. Između Giolittijeve Italije i nove Italije je tekla, kao što jednom reče maštoviti govornik - "bujica krvi" kako bi spriječila ikoji povratak prošlosti. Stoljećima stara kriza je riješena. Rat je konačno postao plodonosan za Italiju.

VI

Za razumijevanje distinktivne suštine fašizma, ništa nije poučnije od komparacije fašizma s Mazzinijevim stajalištem na koji sam se često pozivao.

Mazzini je imao politički koncept, ali njegova je politika bila neka vrsta integralne politike koja se baš i ne može razlikovati od morala, religije i ideja života u cjelini, razmatrana odvojeno od ovih fundamentalnih interesa ljudskoga duha. Ako se pokuša razdvojiti ono što

su isključivo politička uvjerenja od njegovih religijskih uvjerenja, njegove etičke svijesti i metafizičkog koncepta, onda postaje nemoguće razumjeti golemi utjecaj kojega su vršili njegov kredo i njegova propaganda. Ukoliko ne sagledamo cjelinu, ne dolazimo do razjašnjenja nego do uništenja onih ideja koje su se dokazale jako utjecajnim.

U definiciji fašizma, polazna točka za razumijevanje je sveobuhvatnost, ili kako bi fašisti rekli - "totalitarni" djelokrug fašističke doktrine, koja se ne bavi samo političkom organizacijom i političkom tendencijom, već se bavi cijelom voljom, razmišljanjima i osjećajima nacije.

Postoji i druga, jednako važna točka. Fašizam nije filozofija. Još manje je religija. Nije čak ni politička teorija koju se može iskazati formulama. Značaj fašizma je to da se on ne drži čvrsto za specijalne teze za koje se s vremena na vrijeme zauzima. Kada je stjecajem okolnosti fašizam objavio svoj program, cilj, koncept koji treba realizirati kroz akciju, fašizam nije oklijevao napustiti ih kada se u praksi pokazalo da su neadekvatni, ili inkonzistentni s načelima fašizma. Fašizam nikada nije bio voljan ugroziti svoju budućnost. Mussolini se hvalio time što je *tempista*, kako je njegov pravi ponos "dobro tempiranje". On donosi odluke i djeluje u skladu s njima u pravomu trenutku, tj. onda kada su svi uvjeti i okolnosti, koji ih čine ostvarivima i prikladnima, sazrijeli kako treba. Ovime se pokazuje kako se fašizam vraća najrigoroznijemu značenju Mazzinijeve "Misli i Akcije", čime su ta dva termina tako savršeno koincidentna da niti jedna misao nema vrijednost ako se još nije izrazila u akciji. Stvarni "pogledi" *Ducea* su oni koje on formulira i izvršava istodobno.

Je li zbog toga fašizam "antiintelektualan", kao što je često optuživan? Fašizam jest osobito antiintelektualan, osobito Mazzinijevski, ukoliko intelektualizam znači odvajanje misli od akcije, znanja od života, mozga od srca, teorije od prakse. Fašizam je neprijatelj svih utopijskih sustava koji nemaju hrabrosti suočiti se s testom realnosti. Fašizam je neprijatelj svih onih znanosti i filozofija koje ostaju samo stvar mašte ili razmišljanja. Fašizam ne osporava vrijednost kulture, vrijednost viših intelektualnih potraga kojima je misao ojačana kao izvor akcije. Fašistički antiintelektualizam prezire tipični plod talijanskih obrazovanih klasa: *letterato* - čovjeka koji se igra sa znanjem i mislima bez bilo kakova osjećaja odgovornosti prema praktičnomu svijetu. Fašizam je neprijatelj loše kulture tj. kulture koja ne obrazuje, koja ne stvara ljude, već radije stvara cjepidlake i estete, egoiste, moralno i politički indiferentne ljude. Fašizam nema koristi od čovjeka koji je "iznad sukoba" kada je u opasnosti njegova zemlja ili njezini važni interesi.

Na temelju svojega gnušanja prema "intelektualizmu", fašizam preferira ne gubiti vrijeme na konstruiranje apstraktnih teorija o sebi. Ali kada mi kažemo kako fašizam nije sustav ili doktrina, mi ne smijemo zaključiti kako je fašizam slijepa praksa ili čisto instinktivna metoda. Ukoliko sustav ili filozofija znače živa misao, načelo univerzalnoga karaktera koje svakim danom otkriva svoju unutarnju plodnost i značaj, onda je fašizam savršeni sustav sa solidno utvrđenim temeljima i sa rigoroznom logikom u svojem razvoju; i svi koji osjećaju istinitost i vitalnost načelnog posla za svoj razvoj, sada djeluju pa poništavaju, sada idu naprijed pa istim putem natrag, prema tomu kako se posao koji obavljaju pokaže u odnosu prema načelu tj. je li u skladu s načelom ili odstupa od načela.

I konačno stižemo do treće točke.

Fašistički sustav nije politički sustav, ali ima svoje težište u politici. Fašizam je nastao kako bi riješio ozbiljne političke probleme poslijeratne Italije. I sebe je prezentirao kao političku metodu. Ali u suprotstavljanju i rješavanju političkih problema fašizam je nošen svojom

prirodom, tj. svojom metodom, razmotrio moralna, religijska i filozofska pitanja te otkrio i demonstrirao svoj sveobuhvatni totalitarni karakter. Tek nakon što smo razumjeli politički karakter fašističkog načela, mi smo kadri adekvatno razumjeti dublji koncept života koji podcrtava to načelo i iz kojega to načelo nastaje. Politička doktrina fašizma nije cijeli sadržaj fašizma. Ona je prije prominentniji aspekt i, općenito govoreći, najinteresantniji aspekt.

VII

Politika fašizma se u potpunosti okreće oko koncepta nacionalne Države; i prema tomu ima dodirne točke sa nacionalističkim doktrinama, a u isto vrijeme ima i razlike od nacionalističkih doktrina što je važno imati na umu.

I fašizam i nacionalizam smatraju Državu kao temelj svih prava i izvor svih vrijednosti za pojedince koji ju sačinjavaju. I za jedne i za druge Država nije posljedica - Država je načelo. Ali u slučaju nacionalizma, odnos kojega individualistički liberalizam, a također i socijalizam, zamišlja između pojedinca i Države je invertiran. Pošto je Država načelo, pojedinac postaje posljedica - on je nešto što pronalazi antedecenciju u Državi: Država ga limitira i određuje njegov način postojanja, ograničuje njegovu slobodu, veže ga za komad tla na kojemu je rođen, na kojemu on mora živjeti i na kojemu će umrijeti. U slučaju fašizma, Država i pojedinac su jedna te ista stvar, oni su nerazdvojni pojmovi nužne sinteze.

Nacionalizam zapravo temelji Državu na konceptu nacije - nacija je entitet koji premašuje volju i život pojedinca zato što je koncipirana kao objektivno postojanje bez obzira na svijest pojedinaca, postoji čak i ako pojedinac ne radi ništa kako bi ju stvorio. Za nacionaliste nacija postoji ne kao vrlina građanske volje, već kao temelj, činjenica, nešto što doista postoji u prirodi.

Suprotno tomu, za fašizam je Država potpuna duhovna kreacija. Ona je nacionalna Država zato što je za fašiste sama nacija kreacija uma a ne materijalna pretpostavka, nije temelj, nije nešto što doista postoji u prirodi. Za fašiste nacija nikada nije istinski napravljena; stoga niti Država ne može doći do apsolutne forme pošto je nacija politička manifestacija. Za fašiste je Država uvijek *in fieri*. U našim je rukama, u potpunosti; zato imamo ozbiljnu odgovornost prema njoj.

Ali fašistička Država koja je stvorena sviješću i voljom građana, koja nije nametnuta građanima, ne može imati odnos sa masama kojega pretpostavlja nacionalizam.

Nacionalizam izjednačuje Državu sa nacijom, i kaže da je napravljena od nacije tj. preegzistencijskog entiteta, i da se ne mora stvoriti već samo prepoznati ili spoznati. Stoga nacionalisti trebaju imati vladajuću klasu intelektualnoga karaktera, koja je bila svjesna nacije i koja ju može razumjeti, shvatiti i uzvisiti. Nadalje, autoritet Države nije bio produkt, već pretpostavka. Država ne može ovisiti o narodu - već narod ovisi o Državi, i o autoritetu Države, kao izvoru života kojega živi i bez kojega ne bi mogao živjeti. Stoga je nacionalistička Država bila aristokratska Država koja se nametala masama putem date joj sile.

Nasuprot tomu, fašistička je Država narodna Država i kao takova je demokratska Država *par excellence*. Odnos između Države i građana (ne samo nekih građana, već svih građana) je stoga vrlo prislan tako da Država postoji samo dok postoji građanin koji uzrokuje njezino postojanje, i ukoliko postoji građanin koji uzrokuje njezino postojanje. Njezino je stvaranje

stoga stvaranje svijesti o njoj u pojedincima, u masama. Otud potreba za strankom, i svim instrumentima propagande i obrazovanja koje fašizam koristi kako bi misli i volju *Ducea* učinio mislima i voljom masa. Otud ogromni zadatak kojega fašizam stavlja pred sebe pokušavajući dovesti cijele mase naroda, počevši od male djece, unutar stranke.

O narodnomu karakteru fašističke Države ovisi najveća socijalna i ustavna reforma - osnivanje Korporacije sindikata. Ovom reformom fašizam preuzima od sindikalizma ideju o moralnoj i obrazovnoj funkciji sindikata. Ali Korporacija sindikata je bila nužna kako bi se sindikate dovelo pod Državnu stegu, i kako bi ih se učinilo izrazom Državnoga organizma iznutra. Korporacija sindikata je sredstvo kojim fašistička Država kreće u potragu za pojedincom kako bi stvorila sebe kroz volju pojedinca. Ali pojedinac kojega traži nije apstraktni politički pojedinac kojega je stari liberalizam uzimao zdravo za gotovo. On je samo pojedinac kojega se uvijek može pronaći, pojedinac koji postoji kao specijalizirana produktivna sila, i kojega se zbog njegove specijalizacije dovodi do ujedinjenja sa ostalim pojedincima njegove kategorije te on zajedno sa njima počinje pripadati jednoj velikoj ekonomskoj cjelini koja je ništa drugo nego nacija.

Ova se velika reforma već dobro realizira. Tomu su nacionalizam, sindikalizam, pa čak i liberalizam težili u prošlosti. Jer čak je i liberalizam kritizirao stare reforme političke reprezentacije, tražeći neki sustav organske reprezentacije koji će odgovarati strukturalnoj stvarnosti Države.

Fašistički koncept slobode je stvarna vrijednost, bit ovoga proglasa. Fašistički je *Duce* jednom raspravljao o temi "Sila ili pristanak?"; i on je zaključio kako su ta dva pojma nerazdvojna, kako jedan podrazumijeva drugi i kako ne mogu postojati razdvojeno; drugim riječima, autoritet Države i sloboda građana čine neprekidni krug u kojemu autoritet pretpostavlja slobodu i sloboda autoritet. Jer sloboda može postojati samo unutar Države, a Država znači autoritet. Ali Država nije entitet koji lebdi nad glavama svojih građana. Država je jedno s osobnošću građana. Fašizam se uistinu suočava sa kontrastom ne između slobode i autoriteta, već između prave, konkretne slobode koja postoji i apstraktne, iluzorne slobode koja ne može postojati.

Liberalizam je prekinuo gore spomenuti krug postavivši pojedinca protiv Države i slobodu protiv autoriteta. Ono što je liberal želio jest sloboda koja je protiv Države, sloboda koja je bila limitacija Države; međutim liberal je morao ustupiti svoje mjesto Državi koja je bila limitacija slobode. Apsurdnosti svojstvene liberalnomu konceptu slobode su bile očigledne i samim liberalima u ranom 19. stoljeću. Nije zasluga fašizma što se ponovno ukazuje na njih. Fašizam ima svoja vlastita rješenja za paradoks oko slobode i autoriteta. Autoritet Države je apsolut. On ne pristaje na kompromise, ne cjenka se, ne predaje niti jedan dio svojega polja drugim moralnim ili religijskim načelima koji bi se mogli sukobljavati sa sviješću pojedinca. Ali s druge strane, Država postaje stvarnost samo u svijesti njezinih pojedinaca. Fašistička Korporativna Država opskrbljuje reprezentativni sustav koji je ozbiljniji i realniji nego bilo koji drugi prije izmišljeni sustav te je stoga slobodnija od stare liberalne Države.

FAŠIZAM I BOLJŠEVIZAM ¹

Dr. Ante Pavelić

Fašizam nije danas više samo jedna forma vladavine kakva je uvedena u Italiji, nego je tim imenom označena jedna izvorna ideja novog narodnjačtenog uređenja države, pa i društva, te je danas to već stvar svjetskog značenja. Fašizam nije "antiteza demokraciji", kako se to obično krivo tvrdi, nego je njezin nasljednik kao "antiteza komunizma" odnosno boljševizma. Komunizam se je "paktički" pojavio na Iztoku, u Rusiji, mimo demokracije i izravno na ruševini samovlada (autokracije), jer je demokracija zakasnila i promašila pravi čas, da se vremenski umetne između njih. Fašizam je nikao na Zapadu na razvalinama demokracije, koja se nije bila kadra suprotstaviti boljševizmu, kada je htio iz Rusije prodirati na Zapad. Njezin sustav, njezini načini rada i njezina sredstva, kojima ona može razpolagati, nisu bila kadra mjeriti se a još manje suzbiti i potući načine rada boljševizma i njegova sredstva borbe, baš kao što se ribarska lađa ne može suprotstaviti ratnoj oklopnjači. Trebalo je doći nešto novo, nešto jače i sposobnije za borbu proti boljševizmu, sposobno da ga porazi. A to je našlo svoj izhod u fašizmu. Naravno, fašizam je morao najprije odstraniti demokraciju, koja se je pokazala nedoraslom i nesposobnom za tu borbu, da mu se ne plete oko nogu, dok se rve s boljševizmom, i da si na taj način načini čisto i ravno tlo za rvanje. Da mu bude moguće razviti u toj borbi svu svoju snagu, morao je fašizam naravno odstraniti sve ono, što je demokracija bila uvela, u koliko je god to moglo smetati borbi ili bi što više neprijatelja jačalo ili mu pomagalo. To je u prvom redu slobodarstvo (liberalizam), naravno, slobodarstvo tako zvanih zapadnih demokracija, odnosno ona, što se u njima slobodarstvom naziva, a u stvari nije ništa drugo nego podpuni nehaj za narodne vrijednosti, jer se po tom slobodarstvu mora svakome putnom i namirnom dopustiti, da te vrijednosti uništava i razara, a narodno ime, čast i ponos naroda vuče po blatu i gazi, sve to podpuno nekažnjivo, a često i uz nagradu. Sa slobodarstvom se ne može boriti proti boljševicima, koji ga na svom tlu ne poznaju i ne trpe, a na protivničkom se tlu baš s njim služe kao najjačim oružjem u stvaranju protivničke slabosti, baš kao što se ne može pobijati zločinačstvo (kriminal) pjevanjem "litanija", nego kaznenim zakonom i tamnicama.

Demokracija sa svoje strane ne će priznati svoje slabosti i nemoći te svoje podpune nesposobnosti, da se ozbiljno suprotstavi boljševizmu, nego se nastoji opravdati time, što niječe njegovu pogibeljnost i odvratnost. Da tomu dade vidna izražaja, sklapa ona s komunizmom sporazum (kompromis), a po tom se pomalo u njemu i utapa.

Lažne su i neiskrene stoga suze onih, što plaču nad razvalinama demokracije i što nepravедno kunu fašizam, da je on uzrokom propasti demokracije, jer da je on navlaš ruši. Naprotiv, ona se ruši jer ne može odoljeti novoj "dinamici" borbe, baš kao što se same od sebe ruše zapuštene srednjovjeke ratne tvrđave, koje nisu više bile kadre odolievati novim teškim

---

¹ Posljednje poglavlje knjige *Strahote zabluda, Komunizam i boljševizam u Rusiji i u svijetu*, II. izdanje, Zagreb, 1942. (Prvo izdanje je objavljeno u Italiji pod pseudonimom: *A.S. Mrzlodolski, Errori a orrori*, Siena, 1938.)

topovima, pa nije nitko više imao nikakva razloga, da ih uzdržava. Najbolje to znadu sami boljševici, i radi toga oni zajedno s velikim svećenicima demokracije licemjerno liju suze nad razvalinama demokratskog Jeruzalema, te u jednom zboru s njima dižu zaglušnu viku proti fašizmu kao proti navješćem zlu na svijetu.

Boljševici su proti fašizmu izmislili najuvjerljiviji dokazni razlog u krilatici, da fašizam znači pogibelj za mir. Taj je razlog kod naroda zapadnih demokracija najuvjerljiviji. Sada, poslije svjetskog rata, u kome su se države zapadnih demokracija napljačkale do prezasićenosti, nemaju one druge želje ni težnje, nego da se stanje stvoreno mirovnim "diktatom" nikada više ne promieni. Do te promjene naravno ne može doći nego ratom, jer je one po dobru ne dozvoljavaju, i za to do rata ne smije nikada više doći. Već dakle radi toga, a i bez obzira na strahote rata kao takova, tko može biti u očima naroda zapadnih demokracija omraženiji od onoga, tko ugrožava mir i sprema rat? Eto za to boljševici u svojoj promičbi među narodima zapadne demokracije trajno i usko vežu ime fašizma s imenom rata. Odatle također po cielome svijetu organiziranje "Kongresa proti ratu i fašizmu", odatle postavljanje "Komiteta proti ratu i fašizmu", a odatle i ime cielome protufašističkom pokretu "Amsterdamski pokret proti ratu i fašizmu", što ga vode boljševici.

Čitav je taj boljševički protufašistički rad jedna velika napuha (montatura), praćena svakodnevnim vikom slobodarskog (liberalnog) tiska, jer je potrebno, da se svakoj staroj usidjelici, svakome posjedniku dionica velikih petrolejskih i rudarskih poduzeća, te svakome velikom i malom "rentieru" po državama zapadnih demokracija nakostruše kose i naježi koža svakog jutra, kada za vrijeme tečnog i obilnog zajutarka uzme u ruke novine i čita o fašističkoj ratnoj pogibelji, koja naravno ugrožava mirno uživanje plodova "versaljskog diktata". Treba na taj način pod svaku cijenu staviti u pokretno stanje (mobilizirati) cijeli svijet u rat proti fašizmu, jer fašizam znači — ratnu pogibelj. Treba njega uništiti, a onda će boljševizmu biti lako svršiti s demokracijom. Ona je i tako postala već igračkom u njegovim rukama. Taj je obračun s demokracijom tim lakši, što ona već dugo nije stroj u rukama naroda, tako da bi se on za nju kao za svoju stvar borio, nego je sredstvo u rukama tajnih osnova i glavnica (kapitala) neodređene narodnosti i sumnjivih izvora. A fašizam, onaj pravi, kako su ga dale Italija i Njemačka, jest odraz volje naroda, njegovih najširih slojeva, koji treba razlikovati od proračunanih smišljenosti (spekulativnih kombinacija), što služe samo za održavanje izvjesnih vladavina na vlasti u demokracijama na umoru, i od "pseudofašizma" vlada, koje nisu proiztekle ni iz demokracije ni iz fašizma, nego su tek prigodne (okazionalne) i proiztekle iz naročitih prilika i u naročite svrhe, a u glavnom su stvarno i nehotice najbolje i najpodesnije predteče boljševizma, jer mu radi svoje omraženosti u narodu pospješno uravnavaju put.

Demokracije narod raztočuju, baš kako to žele boljševici, a fašizam je moguć samo u jednom narodu, jedinstvenom po krvi, po osjećaju i po jedinstvenoj volji, pa je stoga on tvrđava, koje boljševizam ne može osvojiti, i sila, pred kojom on mora uzmaknuti. Fašizam se ne može stvarati odozgora, sa vlade, kao što se stvaraju izvjesne stranke izvjesnih vladavina u poludemokraciji i u pseudofašizmu, nego on nastaje odozdo, iz naroda, te dolazi s prirodnom snagom, što je crpi iz širokih narodnih slojeva, dočim one druge spomenute vlade drže državnu vlast u rukama do prve sljedeće nove "kombinacije" ili "koalicije", koja je zvana da

uvede novu zbrku i nove daljnje "kombinacije" i "permutacije" u narodnom i državnom životu.

To je polje, na kome cvate nesmetano i nekažnjivo boljševička rabota na pripremanju svjetskog boljševičkog prevrata.

Dok ova dva velika pokreta, s jedne strane fašizam kao pokret ideja i naroda, a s druge strane boljševizam kao sljub (sinteza) barbarstva i razaranja, diele među sobom veliki dvoboj, dotle je demokracija osuđena na ulogu mirnog promatrača ili vlasnika polja, na kojem se taj dvoboj dieli, a kad se ta borba završi, ne će na polju ostati ni zelene trave od "demokratske ideologije" i demokratskog društvenog poredka.

Nije moguće nastaviti dalje u tome razmatranju, jer to ne spada u ovaj uzki okvir, već je predmet posebnog većeg razmatranja. Ovdje nam se je dotać tek u nekoliko rieči nosioca pokreta, kome je providnost namienila, da izvrši ulogu spasitelja čovječanstva u ovom razdoblju od najveće pogibelji, što je za čovječanstvo i za njegove najveće tekovine predstavlja boljševizam po svom sadržaju, po svojim načinima i po značaju onih, koji su ga stvorili, koji ga vode, i koji hoće da ga nametnu cielome svijetu.

Nije bilo moguće, da se ne pojavi odpor na marksističke zablude i na luđačko provođenje u život tih zabluda otvoreno i u punoj mjeri na onom tlu, na kome se je pred preko dvadeset stoljeća rodilo ne samo veliko rimsko carstvo, nego i nova kultura i uljudba, što je dala životu ciele Evrope a i preko njezinih granica sasvim nov pravac, a najznatnijem razdoblju poviesti svoje obilježje. Razdoblju, što još nije prestalo, a s kojim će obilježjem biti povjesnica obilježavana još dugo, neizračunljivo i nepredvidljivo dugo vrijeme. Zemlja Katona, Cicerona' i Cezara\ morala je dati i Mussolinia.

Nije bilo moguće, da se proti boljševičkom bezpravlju i bezakonju ne podigne zemlja, u kojoj je pojam najviše pravde dobio najodličniji izraz u temeljnoj zasadi: "honeste vivere, alterum non ledere, suum cuique tribuere". Sto prvi list, "honeste vivere", tog najvećeg pravnog trolista nije pravne naravi, nego je moralno načelo, to je najrječitiji znak veličine i dubljine, jer bez poštenja i morala nema ni prava ni pravednosti, pa ni pravnog i pravednog poredka među ljudima. Doduše "pravo" kao pravni pojam može samo po sebi biti i nepravedno, nu pravo, utemeljeno na poštenju i moralu, bezuvjetno je i pravedno. A sreću ljudi na zemlji može stvoriti samo pravednost.

Boljševizam se temelji na podpunom nijekanju posebničkog vlasništva. Na tlu Italije razvijen je još od rimskih vremena najveći osjećaj za pravo posebničkog (privatnog) vlasništva. Ono je postojalo svuda po svijetu, nu nigdje nije došlo do takve uvrieženosti kao u starom Rimu, koja je uvrieženost dobila zakonskoj obredbi posebničkog vlasništva. To se je posebničko vlasništvo odnosilo u prvom redu na zemlju i na uređenje posebničkih odnošaja njezinih posjednika, i to maloposjednika, jer veleposjed nije u Rimu postojao, niti je on u Italiji pa ni drugdje po Evropi rimskog, nego barbarskog podrijetla, a donieli su ga za vrijeme seobe drugi narodi, od Rimljana prozvani barbarima.

Nasljednici i potomci staroga Rima morali su se dići proti boljševizmu, koji im je dolazio u znaku rata proti posebnikom vlasništvu, što je u njihovoj svijesti nasliedeno od najvećih učitelja njegove vrijednosti i neobhodbnosti za čovječje društvo. A u tih je potomaka u podsvijesti i uvjerenje, da su veličina, snaga i silni napredak njihovih pređa na svim poljima narodnog života počivali sigurno na temeljima posebnikog vlasništva, napose vlasništva na zemlju, pa nisu mogli dopustiti, da se ta podloga njihove prošlosti i njihove budućnost uništi i da je unište boljševički barbari, ovog **** barbari ne u smislu starog, nego u smislu i značenju novog rječnika, po kojem je ta riječ dobila i svoje posebno značenje.

Talijani su narod duše i osjećajnosti, narod koji se zanosi milozvučjem i ljepotom, koji živi ne samo za kruh svakdanji, nego i za ideale, kojima je postavio i uvijek postavlja pod čarom svog plavog neba neprolazne spomenike u djelima umjetnosti i pjesništva, tih neprolaznih vrijednosti ljudskog duha i ljudske stvaralačke snage. Koje čudo, da se je taj duh podigao proti najgrubljem "materijalizmu" boljševika, koji su pregnuli da najveće ideale duševnog života zamjene vjerom u stvar, u stroj i u poslanstvo bolesne i nastrane čeljadi, što pretvaraju ljude u brojke prljavih veleobrtnih računa i proračuna.

Talijani su narod bezprimjerne roditeljske ljubavi prema djeci i djece prema roditeljima, pa koje čudo, da se je taj narod odupro boljševičkoj nauci i praksi, koja ide za uništenjem obitelji i koja niječe roditeljsku i sinovsku ljubav. To je narod prošlosti, pa se nije mogao dati obezimeniti od boljševičkih pridošlica bez imena i bez prošlosti. Italija je kolievka "virtuoza" i umnika, pa se nije mogla dati pretvoriti u skupnu grobnicu lješina duševno sraunjenih gomila. Italija je zemlja sunca i svjetlosti, pa se nije mogla dati zastrti oblacima boljševičke tame i moskovskog leda. I konačno, talijanski je narod vičan rađati velikane, pa je u odlučnome času dao iz sebe, iz svojih širokih narodnih slojeva vođu, kakava je tražilo vrijeme i kojeg su zahtievale prilike, a koji je svim tim značajkama dao i oblik u fašističkom pokretu. A taj je pokret i na djelu pokazao, da se novim potrebama u novim prilikama može doskočiti i bez uništenja starih vrednota, te da se i bez komunizma mogu podvrći narodnim probitcima i glavnice i veleobrtna proizvodnja. Pokazao je, da se može graditi novo, a da se ne poruši sve staro, da se može napraviti prvorazredno zrakoplovstvo, a da se ne poruše ceste, da se može izgraditi nova velika vojska, a da se ne poubijaju stari vojskovođe, te da se može izobraziti vojnik i podići radnik, a da se ne zatvore glazbene i umjetničke škole, da se ne poruše spomenici stare kulture i uljudbe, te konačno da se može provoditi društvoavnost (socijalizacija) bez sraunjivanja (nivelizacije) i bez rušenja narodnosti.

Njemački narod nije mogao ne ustati proti boljševizmu. Tko je mogao vjerovati, da će on postati plienom boljševizma ili da će barem na dulje vremena trpiti na svome tielu tuđinsku šugu, nije imao moći naslućivanja i poznavanja o nepresušivoj životnoj snazi njemačkog naroda. Tu su snagu nazrievali tvorci "versaljskog diktata", i za to su smislili način, kako da je podrežu i za uvijek ili barem za dugo vrijeme učine nepogibeljnom. A čini se, da su bili pogodili mjesto, gdje je trebalo zarezati, nu na zdravom je tielu ozljeda brzo zacielila. Uzakoniti i međunarodnim zakonskim kaznama zapriečiti, da drevni njemački vojnički narod smije imati vojsku, znači isto što i guslačkom umjetniku odrezati ruke. Na taj se je način mislila okovati snaga i vojnički "genij" njemačkog naroda. To nije značilo samo lišiti njemački narod najzadnjeg i konačno najglavnijeg sredstva vlastite obrane, nego je to imalo

proizvesti i moralnu te duševnu potištenost u duši svakog Niemca, da tako cijeli narod padne u bezpomoćnost i nemoćnu beznadnost. A to je dalo i boljševicima povoda, da se bace na Njemačku kao zloguki gavranovi i da misle, da je u takvim prilikama i pod tim okolnostima najveći izgled na uspjeh. Radi toga su bili u Njemačkoj nasrtljiviji i drzovitiji nego li možda igdje drugdje.

Nu njemački je narod dao također iz sebe, iz svojih širokih slojeva vođu, koji je vrlo brzo obnovio veliku snagu i vrijednost svog naroda, te ga podigao još jačeg i još svjesnijeg, još moćnijeg i još spremnijeg, nego li je ikada do sada bio, i proti okovima nametnutog mirovnog "diktata", i proti boljševičkoj najezi. Oživjele su stare njemačke vojske, koje osiguravaju njemačkom narodu njegovu domovinu, a nacionalstocijalistička se je i rasna Njemačka otresla zaraze boljševičke rasne "permikstucije", te se uhvatila u koštac s otrovnim boljševičkim zmajem, koji je bio počeo širiti krila nad cijelom Evropom. I satrt će mu glavu.

Zaludu je danas htjeti ograničiti fašizam samo na rečena dva naroda. Zaludu je i govoriti, da fašizam nije roba za izvoz. Boljševizam je uobće zlo i hoće da zavlada svuda. Fašizam stoji u borbi s njime na život i smrt, pa ga stoga mora pobijati svuda, u svakom kutu zemaljske kugle, a nizablejiva je posljedica toga, da i postane obći, "univerzalan", te da se širi i onamo, kuda se ne izvozi, i to sam od sebe, jer to nosi u sebi borba naroda za život proti smrti, što je nosi boljševizam.

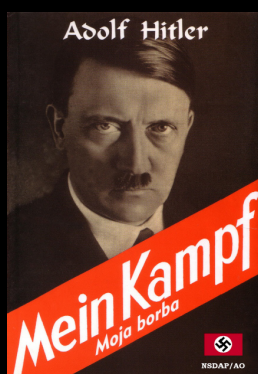
Možda je to značenje Mussolinievih rieči, da je ovaj vek — vek fašizma. O tome danas govore topovi u Španjolskoj, gdje se krvlju piše poviest borbe između dvaju svjetova.

Posjetite nas na internetu

NSDAP/AO NOVA EUROPA DER STÜRMER

I PREUZMITE BESPLATNE NACIONALSOCIJALISTIČKE
PUBLIKACIJE NA **HRVATSKOM** JEZIKU

adolf hitler

Zweites Buch
Druga knjiga

Gen. Leon Degrelle

Hitlerova Enigma

44-NAUKA O RASAMA
i omjerenice sa izbor braćnog partnera

Dein Blut...

...dein höchstes Gut!

